Kuch – bilim va tafakkurda

Ma'rifat

МАЪРИФАТ • ХАЛҚ ЗИЁЛИЛАРИ ГАЗЕТАСИ •

1931 йилдан чиқа бошлаган | 1999 йил 9 январь, шанба | Баҳоси сотувда эркин нархда | № 2 (7096)

Da'vat

Нимадир қилиш учун унчалик кўп куч ҳам керак эмас, аммо айни нима қилиш кераклигини ҳал этиш эса ҳақиқатан ҳам катта куч талаб этади.

Кин ХАББАРД

Ibrat

Урганч туманидаги «Бегават» жамоа хўжалиги ўз ҳудудида жойлашган Феруз номидаги мактабнинг 145 нафар 1-5 синф ўқувчиларини хўжалик ҳисобидан бепул овқатлантирмоқда.

Jarayon

XXI АСРНИНГ АКАДЕМИК ЛИЦЕЙИ

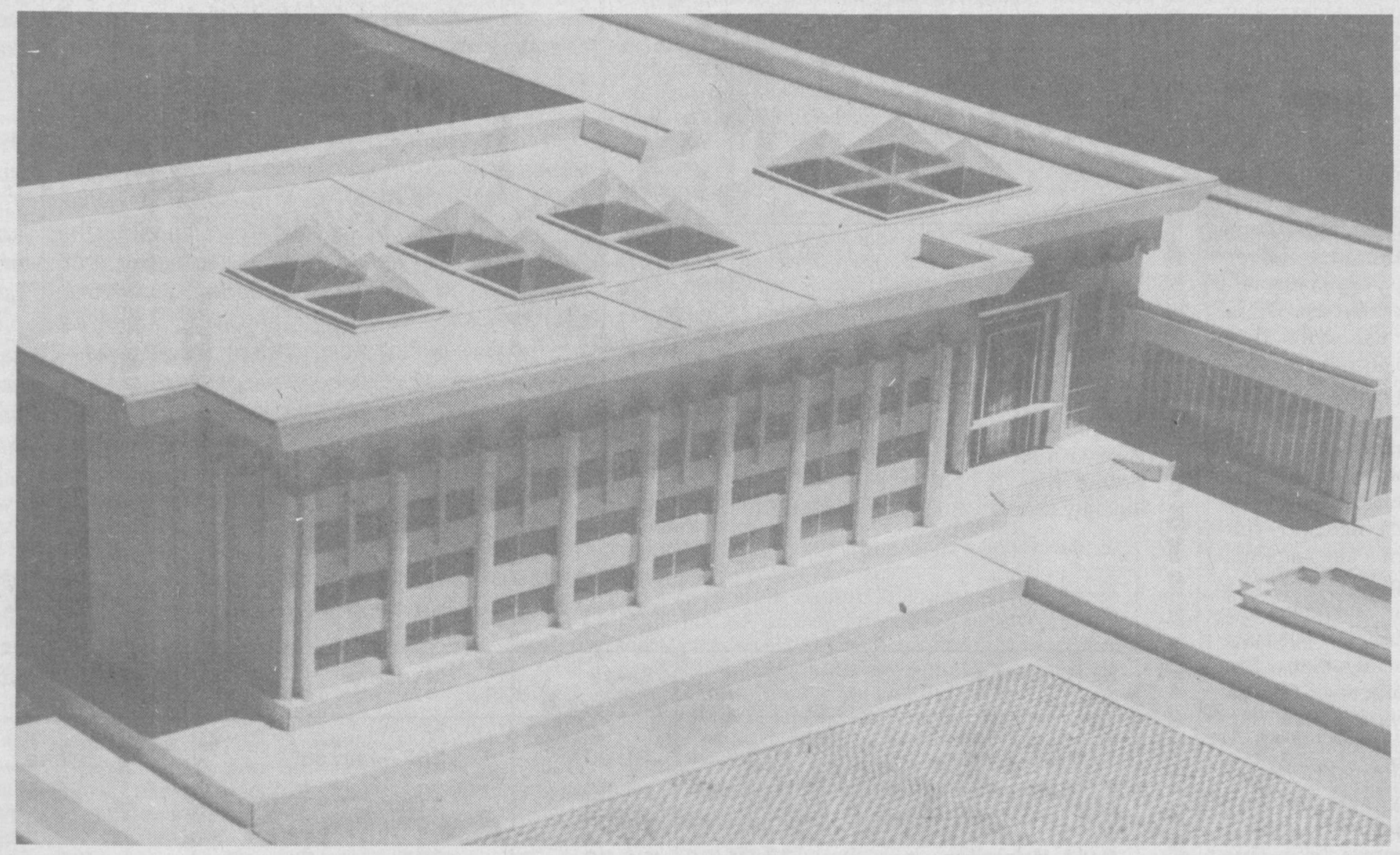

Сўнгги йилларда мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида, қолаверса, ёшлар дунёқарашида тубдан янгиланиш жараёни кечаяпти. Тафаккурли ёшлар қатлами вужудга келаётгани ҳамда ана шу эътиқодий кучни бирлаштиришга, уни сиёсий кучга айлантиришга эҳтиёж туғилаётганлиги боис республикамиз раҳбарияти таълим соҳасига эътиборни янада кучайтирди. Зеро Президентимиз И.А.Каримовнинг «Таълим ислоҳоти бизни демократик ўзгаришлар, янги жамият барпо этиш йўлидан дадил етакловчи, барчамизни ҳаракатлантирувчи, ички куч бўлмоғи зарур. Ҳар биримизга беш бармоқдай аён бўлсинки, таълим ва тарбия тизимини ўзгартирмасдан туриб, одамлар онгини, демакки, уларнинг турмуш тарзини тубдан ўзгартириш мумкин эмас» деб айтган сўзлари фикримиз далилидир.

Айтиш мумкинки, 1998 йилда республикамизда 21 та академик-лицей ҳамда 14 та касб-ҳунар коллежлари тажриба синови сифатида иш бошлади. Бу йил эса 117 та академик лицей ва касб-ҳунар коллежларини ишга тушириш мўлжалланмоқда. Шундан 8 тасини шахсан Президентимизнинг таклифлари билан бутунлай янгича замон талаблари асосида қуриш вазифа қилиб қўйилди. Бунинг учун эса, 34 миллиард сўм маблағ ажратилди ҳам. Маълумки,бу кўрсаткич 2005 йилгача 100 миллиардга етиши ва бу борадаги тўлақонли мақсадларни амалга ошириши зарур.

Бугун ана шу мақсадларда қилинаётган ҳаракатлар ўз самарасини бермоқда. Жумладан, Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 23 сентябрда чиққан «1999-2005 йилларда академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежларининг моддий-техника базасини ривожлантириш ҳамда маблағ билан таъминлаш дастури тўғрисида»ги қарорига мувофиқ бир нечта лойиҳа институтларининг иштирокида янги лицей ва коллеж биноларининг республикамиз иқлим шароитига мос моделлари – лойиҳалари 6 та йўналиш бўйича ишлаб чиқилди ва уларнинг кўпчилиги билан шахсан Президентимизнинг ўзлари танишдилар.

Тошкент Давлат архитектура қурилиш институтининг профессори Ҳамза Убайдуллаев бошлиқ бир гуруҳ меъморлар яратган янги академик-лицей макети ва лойиҳаси ҳам республикамиз иқлим шароитига мослиги ҳамда жаҳон стандартлари даражасида тузилганлиги эътироф этилди.

Лойиҳа 600 ўринга мўлжалланган бўлиб, икки қисмдан, тўрт қаватли бинодан иборат бу тарх бўйича республикамизнинг турли вилоятларида ер қимирлаш ҳолатини инобатга олган ҳолда академик лицейлар биноси сифатида қуриш мумкин.

Унинг биринчи қисми асосан ўқув хоналари, компьютерлаштирилган заллар, амалиёт хоналари билан бир-бирига туташган. Айлана йўлаклар ўртасида ички ҳовли ҳам жойлашган. Бу ҳовлининг аҳамиятли томони шундаки, ўқувчилар 5 минутлик танаффус пайтларида ана шу ички ҳовлида дам олишлари мумкин. Айни пайтда бу ҳовли ўзига хос қулайликларга эга бўлиши ҳам назарда тутилган.

Яна шуниси эътиборлики, ўқув хоналарининг қарийб 8 таси компьютерлаштирилган бўлиши керак. Иккинчи қисмда эса, 300 ўринли замонавий ошхона, 216 ўринли кутубхона ва унинг ўқув зали шунингдек, дам олиш хоналари ва 200 ўринли кино томоша зали ҳам ўрин олган.

Қишки спорт мажмуаси ҳам шу бинога туташган бўлиб, кийим алмаштириш ва ҳамда ювиниш хоналари замонавий услубда тархланган.

Бинонинг ташқи кўринишига шарқона безаклар беришга алоҳида аҳамият берилган. Бироқ, ойна ва дераза роҳларига Оврупа усулида шакл берилгани шарқ ва ғарб меъморчилик санъатининг уйғунлаштириб юборилганидан далолатдир. Бундан ташқари, кўзда тутилган беш гектарлик майдон ичида 200 ўринли ётоқхона, стадион, баскетбол, волейбол ҳамда теннис ўйингоҳларининг бўлиши бош лойиҳа тархида алоҳида кўрсатиб ўтилган.

Бир сўз билан айтганда, яхши ният билан бошланган бу хайрли иш тезроқ амалга ошиб охирига етса, Ўзбекистонимиз ёшларига энг муносиб туҳфа ҳамда уларнинг энг муаззам жойларидан бири бўлиб қоларди.

Саййид ОЛИМ,
«Маърифат» мухбири

Суратда академик лицей биносининг макети акс этган.

JUMLADA JAHON

• Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов мамлакатимизга расмий ташриф билан келган Тожикистон Республикаси Бош вазири Яҳё Азимов бошчилигидаги делегацияни қабул қилиб, амалдаги йилда икки мамлакат ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик муносабатлари йўналишларини ва бу билан боғлиқ бўлган шарт-шароитларни белгилаб олиш мақсадга мувофиқ эканлигини таъкидлади.

• Мамлакатимиз раҳбари Ислом Каримов иштирок этган Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясининг навбатдаги мажлисида сайловларни ташкил этиш, сайловчилар ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, уларга қулай шарт-шароитлар яратиш билан боғлиқ бир талай масалалар муҳокама этилди.

• «Ўзбекистон Республикаси Марказий Сайлов комиссияси тўғрисида»ги Қонуннинг 3-моддасига мувофиқ, Президент Ислом Каримов тақдимномасига биноан, мазкур комиссия аъзоси, Давлат ва жамият қурилиши академиясининг проректори, профессор Нажмиддин Комилов Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси раиси этиб сайланди.

• Покистон халқаро аэропортларининг тегишли хизмат маҳкамаларига берилган мамлакатдан чиқиб кетиши тақиқланган 1738 кишидан иборат рўйхат ичида Парламентнинг ҳар икки палатаси ҳамда тегишли қуйи ташкилотларининг 56 аъзоси ҳам бор.

• Англия ва Американинг Яқин Шарқ ҳамда Форс кўрфазига ўрнашувига қарши Теҳронда ўтказилган оммавий чиқишлар чоғида мамлакат Президенти М.Ҳотамий АҚШ, Буюк Британия, Исроил томонидан шу минтақада олиб борилаётган «бўлиб ол ва ҳукмдорлик қил» қабилидаги сиёсатга қарши чиқаётганлигини баён этди.

КЎЗГУДА ТОШКЕНТ ШАҲРИ

2-БЕТ

Anjuman

ХОЛИС МУНОСАБАТ ЗАРУР

Ўтмиш ҳам қачонлардир «бугун» бўлган. Бугунимиз ҳам йиллар, асрлар оша тарихга айланажак. Ўзбекистоннинг янги тарихи қачон вужудга келади? Тарихни эса холисанлилло ўрганмоқ керак.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясида бўлиб ўтган икки кунлик илмий-назарий анжуман руҳини юқоридаги шиор белгилади. Анжуман «Ўзбекистоннинг янги тарихи. Концептуал- методологик муаммолар» мавзусига бағишланган бўлиб, тарихчи олимлар, тадқиқотчилар диққат-эътиборини юртимизнинг янги тарихини яратиш масаласига қаратди.

Академия ректори, юридик фанлари доктори, профессор А.Азизхўжаев анжуманни очар экан, жумладан шундай деди:

— Юртимиз бой тарихга эга. Лекин тарихчи олимларимиз сукутда. Тарихни ўрганишда бир ёқламалик мавжуд. 70 фоиз номзодлик, докторлик диссертациялари «КПСС ва унинг шонли анъаналари»га бағишлангани ҳам рост. Хўш, бугун аҳвол қандай?

Дарҳақиқат, қадим Турон замини, хусусан, ўзбеклар макон тутган Ўзбекистон ўтмишининг очилмаган «қўриқ»лари қанча? Ибтидоий жамоа тузуми... Кулдорлик ҳукм сурган кезлар... Жадидчилик ҳаракати... Шўролар даври... Уруш йиллари. Анжуманнинг биринчи кунида сўзга чиққан Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Н.Жўраев, тарих фанлари доктори, профессор Ҳ.Зиёев, тарихчи олима Д.Алимова ва бошқаларнинг маърузалари таҳлилий жиҳатдан пухталиги билан тингловчиларни бефарқ қолдирмади.

Илмий-назарий анжуман 5 та шўъбани бирлаштирган ҳолда иш кўрди: «Ўзбекистоннинг янги тарихини ўрганишнинг методологик, манбашунослик ва тарихшунослик масалалари», « Туркистон чор Россияси мустамлакаси даврида», «Ўзбекистон шўролар истибдоди даврида», «Ўзбекистон мустақил тараққиёт йўлида», « Таълим тизимида Ўзбекистон тарихини ўқитишнинг ўқув-услубий масалалари».

Масала аниқ, тарихнинг олис қатламларини «кўтариш»дан чўчимаслик ва бунда холис муносабат зарур.

МУХБИРИМИЗ

ЭРТАК, РИВОЯТЛАР МИЛЛИЙ РУҲИЯТ ХАЗИНАСИ, ҲУСН-АХЛОҚ ҚОМУСИ

5-БЕТ

ТАРИХ ФАНИДАН ТАВСИЯЛАР

3-,4-БЕТЛАР

«...КИШЛАРИДА ШИВИРЛАР БАҲОР»

6-БЕТ

Ўқитувчи ён дафтарига

ИНСОН МИЯСИ ВА ЧУМОЛИ

Даниялик олим Ханс Детмер чумоли танасида учрайдиган кимёвий модда инсон миясига ижобий таъсир кўрсатишини аниқлади. Бироқ, чумоли танасидаги бу камёб моддаларни кўп миқдорда ажратиб олишнинг иложи бўлмади. Бунинг бирдан-бир иложи эса, доктор Детмер таъкидлаганидек, чумолини бутунига танаввул этмоқдир.

СЕРМАҲСУЛ ИЖОД

Дунё бўйича энг сермаҳсул ижод қилган ёзувчининг кимлигини биласизми? Маълум бўлишича, бу борада 91 йил умр кўрган инглиз адибаси Урус Билюмга етадиган киши йўқ. Адиба ҳаёти давомида 560 та роман ёзиб, эълон қилган.

ТАЖРИБАДАГИ МАЙМУНЛАР

Бир гуруҳ ғарб олимлари «маймунлар ўз нафасини назорат қила билмасликлари туфайли гапира олмайдилар» деган тахминни илгари сурмоқдалар. Уларнинг фикрича, агар маймун бу назоратга ўргатилса, гапириши мумкин. Дарвоқе, олимлар тажриба ўтказишган шимпанзе ҳозиргача икки яшар бола каби гапирмоқда экан.

ҚАЕРДА УЗОҚ ЯШАШ МУМКИН?

Мутахассисларнинг таъкидлашларича, иссиқ ўлкаларга нисбатан совуқ ўлкаларда яшовчи инсонлар узоқ умр кўрадилар. Шунингдек, баландликда истиқомат қилувчи одамлар ҳам пастликда яшайдиганларга қараганда кўпроқ яшайдилар. Бир сўз билан айтганда, нами ўртача ҳаво инсон умри учун кони фойда экан.

Qaror va ijro

МАТН – МУКАММАЛЛИК МАНБАИ

Мустақил Ватанимизнинг жаҳон ҳамжамиятидаги обрўси ортиб бораётган бир вақтда миллий қадриятларимизга, тилимизга эътибор тобора кучаймоқда. Айниқса бу жараён маънавий-маърифий ишлар соҳасида яққолроқ кўринаётир. Жумладан, Ўзбекистоннинг жаҳон маданияти ва коммуникация тизимига киришини жадаллаштириш учун лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосига ўтиш қонунлаштирилди. Қонунга биноан Вазирлар Маҳкамаси «Ўзбек тилининг асосий имло қоидаларини тасдиқлаш ҳақида» қарор қабул қилди. Қарорда Республикадаги вазирликлар, идоралар, маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари, оммавий ахборот воситалари барча турдаги ёзишмаларни лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосида амалга ошириши белгиланган.

Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини умумтаълим мактабларида ўқитиш 1996 йил сентябрь ойидан бошланди. Ҳозир ўқув юртларида янги алифбони ўрганиш учун ўқув-услубий адабиётлар қисман мавжуд, лекин қўлланмалар сонини соҳалар бўйича кўпайтириш зарур. Ўқув юртларининг касбий ихтисослигига мос янги алифбо бўйича қизиқарли матнлар асосида ўқув адабиётлари яратилса, ижобий натижаларга олиб келади.

Тиббий ўқув юртларида «Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси» машғулотларида ўқувчилар диққатини тил ва алифбо тарихига, ҳарф ва ҳарфий бирикмалар имлоси ҳамда ҳар бир ҳарфга доир матнларга қаратишга эътибор бераяпмиз.

Ҳар бир мақсадли таълимнинг асосий вазифаси дарс мавзуларини талабаларга сингдиришнинг самарали усулларидан фойдаланиб, босқичма-босқич амалга оширишни тақозо этади. Янги ёзув асосида ўқишни, ёзишни ўзлаштиришга, фикр ва муносабатларни ёзма нутқ орқали ифодалашга, минтақамизда ўсадиган доривор ўсимлик ва мевалар ҳақида маълумот матнларини ўқиш кўникмаларини эгаллашга алоҳида аҳамият қаратилаётир.

Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ўқув машғулотларида ҳарфларнинг вазифаси ва ёзилиши хусусиятлари, унли ва ундош товушларнинг ёзувда ифодаланиши, асос ва қўшимчалар имлоси, бўғин кўчириш қоидалари, икки ҳарф билан ифодаланувчи товушларнинг ифодаси ва имлоси, жуфт, такрор сўзларнинг ёзилиши, қўш ва кетма-кет келган унли, ундошларнинг талаффузи ҳамда ёзилиши, тутуқ белгисини қўллаш масалалари кенг ёритилади.

(Давоми 2-бетда)

Olimpiada – 99

СИНОВ ОРТИДАГИ ЎЙЛАР

Қишки таътил юқори синф ўқувчилари учун синовлар даври бўлди. Туман олимпиадаси ғолиблари барча фанлар бўйича шаҳар олимпиадаларида қатнашиб, ўз билимларини ақлли машиналар – компьютерлар орқали, «таниш-билиш»ларсиз холис баҳолаб олдилар.

Тошкент авиация коллежида бўлиб ўтган Тошкент шаҳар «Ёш адабиётчилар» олимпиадаси қатнашчилари эса нафақат тест саволлари, балки II тур – ижодий иншо – рамзий матн яратиш бўйича ҳам беллашдилар.

Иккала тур топшириқларидан юқори балл тўплаган Алишер Навоий номидаги нафис санъат лицейи ўқувчиси Муқаддас Эралиева, Акмал Икромов туманидаги 4-мактаб ўқувчиси Гулбаҳор Тоҳирова, Шайхонтоҳур туманидаги 132-мактаб ўқувчиси Гулноза Обидовалар I ўринни қўлга киритдилар. Шунингдек, Д. Ортиқова (179-мактаб), Ш. Носирова (ижтимоий йўналишдаги гимназия), З. Абдуллаевлар (273-мактаб) ҳам ўзларининг чуқур билимга эга эканликларини кўрсатдилар.

Кўпгина ўқитувчиларнинг фикрига кўра, олимпиада топшириқлари қаторига иншонинг киритилгани қувонарли, анъанага айлантиришга арзийдиган ҳол деб баҳоланди. Негаки, сўнгги вақтларда ўқувчиларнинг ёзма нутқига, ижодкорлигига эътибор бирмунча камайгандек эди. Бўлғуси филологларда нутқ маданиятига алоҳида эътибор лозим. Уларнинг гўзал ва ширали овозларини, мустақил фикрлай олишларини эшитмай, тест бўйича баҳолаш бирёқлама бўлиб қолаётган эди.

Шу сабабданми, 72 та ижодий ишдан юракни жиз эттирувчилари саноқли бўлди. Саноқли бўлса-да борлигига қувондик.

Олимпиада қатнашчиси Наргиза Азимова «Нафис чайқалади бир туп наъматак» мавзусида кўнглидан ўтган ҳисларни шундай қоғозга туширадики, «шамолнинг беланчагида тебранаётган» наъматак кўз олдингизда гавдаланади:

Наъматак. Кўнглимнинг сирдоши, меҳрим булоғи, қалбим ардоғи, аёллик ёҳуд нафосат чеҳрасининг ҳаё пардаси... Сени неларга этгумдур қиёс?! Қоя тошлар бағрида тиканли тажанг ва атаб бўлмас тусдаги нозик гулларинг ажиб бир фалсафа туғдиради. Балки сендан капалак ўз қанотига андоза олгандир? Сенинг тиканли бағринг кимларнинг кўксини тиғлар экан? Ёҳуд бу тиканлар одамзоднинг баъзида шайтоннинг қадаҳидан май ичиб, дили, қалби, вужуди қора бўлган, юмилиб қолган кўз учун аталган тиканмикан? Сенинг тонгда сабо билан шўхлик қилишинг ҳавасимни келтиради. Чиндан-да, кўнглимни сенинг нозик гулларинг аста елпигандек бўлади.

Наргизанинг табиат ва унинг мўъжизаларига шоирона кўз билан назар ташлай олиши, гўзал ташбеҳлари, теран фикрлари ижодкор ёшлар сафи кенгайиб бораётганига бир далилдир.

Гулбаҳор Тоҳированинг «Навоийни ахтарар қалбим» мавзусидаги иншоси эса шоирга эҳтиром ҳислари билан тўлиқ:

Навоийнинг давлат арбоби, шоир, олим, адабиётшунос, маданият ва маърифат ҳомийси эканлигини инкор этиб бўлмайди. Қўлимдан келса мен Навоийнинг ҳар бир соҳадаги улкан ишлари учун алоҳида-алоҳида ҳайкал қўйган бўлардим. Ахир, Навоийдек инсонлар ҳар йили туғилмайди-ку!

Шайхонтоҳур туманидаги ТЭАИ қошидаги телекоммуникация лицей-интернати ўқувчиси Аброр Соатов «Юрак, сенсан менинг созим» мавзусидаги иншосида Ватан учун, эзгу ишлар учун яшашга даъват этаётган юрак нидосини ифодалайди:

Юрагим куйини сўз билан баён эта олмайман. Жажжигина юрагимнинг куйини тинглар эканман, ҳеч ким тасаввур эта олмайдиган ҳис чўлғайди мени. Ажиб ҳислар оғушида хаёлимдан фақат бир фикр қайта-қайта ўтаверади: «Юрагим токи уриб турар экан, мен фақат эзгу ишлар учун яшайман, холос».

Дилафрўз Муҳаммадиева ҳам аёл ҳақида тўлқинланиб ёзади:

Нечун сени олам қуёши, келажак йўлини ёритувчи моҳтоб, умид юлдузи деб атадик? Сабаб, сенинг юзларингда кишига умид учқунларини сочувчи нур, қалбингда меҳр, муҳаббат оламининг порлоқ юлдузи бор.

Аёл... Сенинг бошингга биринчи бўлиб бахт қуши қўнди.

Сенинг юрган йўлларингдан чаманзорлар пайдо бўлди. Тунлари ухламай, денгиз париси ўз балиқчаларини аллалагандек, алла айтиб чиқасан, фарзандинг учун минг ўлиб, минг тириласан.

Агар унинг бирор жойи оғриб қолса, ўзингни қўярга жой тополмайсан. Уйқусизликдан қизарган кўзларинг билан кимдандир нажот истайсан. Шунда тонг сабоси майин қўллари билан киприкларингни оҳиста силаб, гул япроғидаги титраб турган шабнаммисол кўз ёшларингни қоқиб қўяди.

Сен кўзларингда ёш билан ҳам латофатлисан.

Моҳим, сенга ҳусн бағишлаб турган бу ёшлар севинч ёшлари бўлсин!

Янги йилнинг олтин тахти сенга бағишланди, сен бу тахтнинг одил маликасисан, аёл...

Бундай иншолар баҳру дилингизни очади, қалбингизни ғурур ва завққа ошно этади.

Олимпиададан сўнг шундай фикрга келдик: ёзма иш турлари, айниқса, ижодий иншо, матн яратиш ишларига кўпроқ эътибор лозим экан.

Маҳмуда ВАЛИЕВА,
жамоатчи мухбиримиз

MMM XABARLARI

AYOL ULUG‘ ZOT

Andijon shahridagi 24-maktabda «Ayol ulug‘ zot» deb atalgan adabiy kecha o‘tkazildi. O‘zbek tili o‘qituvchisi Shahloxon Toshmatova «Qizlarimiz kelajak avlod davomchilari» mavzusida ma’ruza qildi. Kecha so‘ngida o‘quvchilar «Qaytar dunyo» nomli sahna ko‘rinishini namoyish etdilar. Tadbir mazmun- mohiyatiga ko‘ra Ayolga munosabat va uni anglashga bag‘ishlandi.

Sh. KELDIYEV

SAHNADA «VA NIHOYAT»

O‘tgan hafta Toshkent Davlat Universitetining madaniyat saroyida respublika bo‘yicha o‘tkazilgan «Quvnoqlar va zukkolar» ko‘rik tanlovi g‘olibi «Shovvozlar» teatr studiyasining «Va nihoyat» deb nomlangan bayram konserti bo‘lib o‘tdi. Konsertda besh yil oldin «Shovvozlar» teatr studiyasiga taklif etilgan talabalar eng so‘nggi konsertini va bo‘lajak «Shovvozlar» teatr - studiyasi talabalariga ramziy estafetasini hadya etishdi. Konsert universitet talabalariga yangi yilda katta zavq baxsh etdi.

Botir DO‘LANOV

KUTUBXONA VA KITOBXON

Navoiy shahridagi 8-maktabda «Ajdodlarimiz me‘rosi va uni targ‘ib qilishda kutubxonalarning roli» mavzuida ilmiy-amaliy seminar o‘tkazildi.

Seminarga shahar,tuman XTBlarining uslubchilari va maktab kutubxonachilari taklif etildi.Seminarda Navoiy viloyati XTXMOIning tavsiyasiga ko‘ra, 8-maktab kutubxona mudirasi Gulnora Ummatovaning ishlarini ommalashtirishga qaror qilindi.

Gulnora MUSAYEVA

XABARLARI MMM

СИЗ БАНКИР БЎЛМОҚЧИМИСИЗ?

Бунинг учун нима қилиш керак? Албатта сабоқ ва тажриба мақсад сари тўғри йўлдир. Аммо ўша сабоқни аввало қаердан бошламоқ керак? Кўпчилик « олий ўқув юртидан-да», - дейиши табиий. Аслида эса...

Куни кеча пойтахтимизда бўлиб ўтган республика миқёсидаги семинар ушбу масалага ойдинлик киритди. Ўзбекистон банклари уюшмаси, «Таълим тараққиёти» банклараро ўқув-услубий маркази ва Халқ таълими вазирлиги ҳамкорлигида ташкил этилган ушбу амалий семинарда барча вилоятлардаги махсус синфлар муаллимлари иштирок этдилар. Семинарнинг илк куни Ўзбекистон банклари уюшмаси раиси К.Жумабеков ўз сўзида семинарнинг мақсад ва вазифалари, муаммо ва камчиликлар ҳақида батафсил айтиб ўтди. Айниқса, Иқтисодиёт университети банк кафедраси мудири сўз охирида ўзи ёзган банк соҳасидаги қўлланмани муаллимларга тавсия қилиб, «Таълим-тараққиёти» банклараро ўқув-услубий маркази директори Ў.Гадойбоевга бир нусха тақдим этди. Бундан ташқари уюшма раиси ўринбосари Д.Расулов, «Таълим-тараққиёти» банклараро ўқув-услубий маркази директори Ў.Гадойбоевлар ҳам ўз фикрлари билан ўртоқлашишди. Семинар кейинги кунларда ўз ишини Мирзо Улуғбек туманидаги 50- мактаб биносида олиб борди.

Х.АБДУРАҲМОНОВ

МАТН – МУКАММАЛЛИК МАНБАИ

(Боши 1-бетда)

Ўзбек имло қоидаларининг асослари ва фонетикага бағишланган машғулотларда ҳарфларнинг босма ва ёзма шакллари ўзлаштирилиб, уларни дафтарга кўчириш, ўзаро солиштириб таққослаш ва ёдлаш машқлари бажарилади. Ёзишни ўрганувчилар сўз ва сўз бирикмалари, тайёр матнларни дарсда ёзув тахтасидан, тарқатма материаллар, ўқув адабиётлари ёки бошқа манбалардан кўчириб ёзишдан бошласалар мақсадга мувофиқ бўлади. Бунда улар ҳарф-товушларнинг янги алифбодаги кўринишларини кирилл ёзувидаги шакллар билан қиёслаб ўрганадилар. Шунингдек, ёзувда тиниш белгиларининг қўлланилишига алоҳида диққат-эътиборни қаратиш керак.

Ўқув машғулотлари пайтида талабаларни китоб, ўқув қўлланма ва бошқа манбалардан кўчириб ёзишга ўргатиш, йўл қўйилган хато-камчиликларни топиш ва тузатиш, машқларни бажаришга бошқаларни ҳам жалб этиш ёзма нутқни ўстиришда яхши самаралар беришини алоҳида ҳисобга олиш керак. Ўқитишнинг дастлабки даврида ҳарф-товуш борасидаги фарқларга алоҳида эътибор бериш ва талабаларга махсус танланган матнлар, ихтисосликка доир сўз ва тиббий атамалар асосида тузилган ўзбек-лотин ёзувидаги матнлар, газета ва журнал саҳифаларидан парчалар ўқитилади.

Ўқиш учун танланган матнлар ихтисосликка доир бўлиши билан бирга, талабаларни маънавий ва маърифий тарбиялашга ҳам хизмат қилиши керак. Матнлар билан боғлиқ турли машқлар талабалар сўз бойлигини шакллантириш, хатосиз ёзиш ва тўғри ўқиш малакасини эгаллашдан ташқари, уларнинг маънавий-ахлоқий дунёқарашини бойитишга хизмат қилади.

Муҳиддин БОЛИЕВ,
Самарқанд тиббиёт коллежининг олий тоифали ўқитувчиси, Ўзбекистон халқ таълими аълочиси

ТЕНДЕР САБОҒИ

Бугун ҳаётимизда биржа, тадбиркорлик, инвестиция, маркетинг, лизинг операциялари каби иқтисодий терминлар тобора кўпроқ истеъмол қилиняпти. Зеро, бу ҳолни бозор муносабатлари барқарор ривожланаётган мамлакатимизнинг ҳозирги шароитида табиий қабул қилиш мумкин.

Куни кеча Халқ таълими вазирлигида кам таъминланган ўқувчиларга кийим-бош, пойафзал ва биринчи синф ўқувчиларига 12 турдаги ўқув қуролларини сотиб олиш бўйича тендер танлови ўтказилди. Дарвоқе, аввало тендер сўзининг маъноси нима? Тендер инглизча «Tend» - «хизмат кўрсатмоқ» сўзидан олинган бўлиб, савдо-сотиқни уюштирувчилар томонидан бўлғуси савдо иштирокчиларига тарқатиладиган ва муайян товарларни келтириш ёки муайян хизматларни бажариш таклифи ёзилган иш қоғози ҳисобланади. Тендерни «Инжиниринг» фирмаси ҳужжатлаштиради. Савдолашув ёки келишув асосида конкурс иштирокчиларидан бири ёки бир нечтаси танлаб олинади. Ғолиб танлов иштирокчиси билан харидор ва буюртмачи ўртасида шартнома тузилади.

Вазирлик 1997 йилдан буён ҳар йили тендер ўтказиб келмоқда. Шуниси қувонарлики, танлов иштирокчиларининг сони йилдан-йилга ўсиб бормоқда. Аввалги йили тендерда бор йўғи 12-13 та фирма қатнашган бўлса, бу йили жами 90 дан зиёд фабрика, хусусий, қўшма корхоналар ва фирмалардан вакиллар иштирок этишди. Тендерда айниқса, «Амероз индустриес» Ўзбек-Америка, «Кибо», «Гуден» Ўзбек-Герман, «Орзу», «Кичкинтой», «Нақшбандий», «Шарқ таълими», «Қизил тонг» каби фирма ва корхоналар фаол иштирок этишди.

Биз танлов ғолибларидан бири, Андижон пойафзал ишлаб чиқариш фабрикаси лаборатория бўлими бошлиғи Муҳаммаджон Абдураҳмонов билан тендер жараёни хусусида суҳбатлашдик.

-Фабрикамиз маҳсулотлари мана уч йилдирки бошқарув раиси Муҳаммаджон Собиров ҳаракатлари билан тендерда намойиш этилиб, ғолибликка сазовор бўлмоқда, — дейди М.Абдураҳмонов. – Тендер комиссияси танловда қўйилган маҳсулотларнинг сифати, чидамлилиги, кўриниши ва нархига адолатли ёндашаётганлиги кишини хурсанд қилади.

Дарҳақиқат, бу йилги тендер аввалги йиллардагидан уюшқоқлиги билан ажралиб турди. Аммо, бизни бошқа бир нарса ўйлантиради. Танловда намойиш этилган аксарият маҳсулотларда миллий руҳ етишмайди (Бу ҳақида танловда ҳам эътироф этилди). Келажакда ишбилармон ва тадбиркорлар халқимизнинг миллий хусусиятларидан келиб чиқиб, болаларнинг қизиқиш ва эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда ўз маҳсулотларининг янги моделларини яратишса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Норали ОЧИЛОВ

DTM tahlili

КЎЗГУДА ТОШКЕНТ ШАҲРИ

1998 йил Ўзбекистон Республикасининг Олий ва ўрта махсус ўқув юртларига талабаларни қабул қилиш учун ўтказилган тест натижалари бўйича Тошкент шаҳри бирмунча юқори кўрсаткичга эришди. Шаҳар абитуриентларининг имтиҳондаги жавоблар самарадорлиги барча фанлар бўйича республика ўртача самарадорлик кўрсаткичидан юқори бўлди. Тошкент шаҳридан тест синовларида қатнашган абитуриентларнинг жавоблар самарадорлигини Республиканинг ўртача самарадорлик кўрсатгичлари билан таққослаш қуйидаги натижаларни берди:

Фанлар	Самарадорлик кўрсаткичи, %	Республика бўйича ўртача самарадорлиги, %	Республикадаги ўрни
Ўзбек тили ва адабиёти	43.99	40.87	3
Математика	47.91	36.13	1
Физика	36.44	32.06	2
Биология	52.39	46.80	2
Кимё	41.32	38.26	3
Тарих	52.91	50.86	5
География	43.33	41.95	5
Инглиз тили	53.86	41.44	1
Немис тили	29.71	27.16	3
Француз тили	36.65	30.48	2

Тошкент шаҳри жавоблар самарадорлиги бўйича республикада Бухоро вилоятидан кейин иккинчи ўринни эгаллади. Шаҳар туманлари бўйича олий ўқув юртларининг кундузги бўлимига кирувчиларнинг жавоблар самарадорлигига эътибор берилса, унда Мирзо Улуғбек тумани математика, тарих, инглиз тили, немис тили; Яккасарой тумани физика, география; Чилонзор тумани она тили ва адабиёти, биология; Миробод тумани француз тили; Сирғали тумани кимё фанларидан юқори кўрсаткичларга эришган.

1998 йил тест технологиясини ўрганиш ва тест синовларига тайёрлашда Давлат тест маркази Тошкент шаҳар халқ таълими Бош бошқармаси ва туман халқ таълими бўлимлари билан ҳамкорликда мактаб ва лицей битирувчилари учун ташкил қилган дастлабки тест синовлари ўз самарасини берган. Дастлабки тест синовларига 5 мингдан ортиқ лицей ва мактаб ўқувчилари жалб этилди. Баъзи туманларнинг мактаб ва лицейлари таклифига кўра бу синов икки марталаб ҳам ўтказилди.

Ўтказилган тест якунлари атрофлича ўрганиб чиқилиб, қайси йўналиш бўйича ўқув юртларига киришлари юзасидан тавсия ва маслаҳатлар берилди.

Ҳар бир битирувчига «Ахборотнома» журналларини етказиш, уларда чоп этилган тестларни ечишда консультацияларни ташкил қилиш борасида Тошкент шаҳар халқ таълими Бош бошқармаси ва унинг жойлардаги бўлимлари фаоллик кўрсатдилар, натижада Тошкент шаҳрининг туманларида тест синовларида қатнашган абитуриентларнинг жавоблар самарадорлиги бошқа туманларга нисбатан юқори эканлигини кўриш мумкин.

Давлат тест маркази ҳозирги кунларда 1999 йил тест синовларига тайёргарлик ишларини бошлаб юборди, жумладан Тошкент шаҳри халқ таълими Бош бошқармаси билан ҳамкорликда бирламчи тестларни ўтказиш жадвали ишлаб чиқилди. Жадвалда белгиланган тест синовларини сифатли ўтказиш учун барча туман халқ таълими бўлимлари ижтимоий, иқтисодий, тиббий ҳамда техникавий йўналишлар бўйича буюртмаларни Давлат тест марказига беришлари лозим.

(Маълумот учун телефонлар: 55-95-73, 55-67-83).

Тошкент шаҳридаги умумтаълим мактаблари 11-синф битирувчилари билан бирламчи тест синовларини ўтказиш жадвали

№	Туманлар	Куни	Вақти	Манзили	Қайси тилда	Масъул шахс
1.	А.Икромов	19.01.99	14-00	287-мактаб	русча	Ш.Икромов
2.	Бектемир	20.01.99	14-00	293-мактаб	ўзбек	Ш.Шоахмедов
		21.01.99	14-00	293-мактаб	русча	
3.	А.Икромов	22.01.99	14-00	287-мактаб	ўзбек	Ш.Икромов
4.	Миробод	25.01.99	14-00	154-мактаб	ўзбек	Л.Абдурасулов
		26.01.99	14-00	94-мактаб	русча	
5.	Мирзо Улуғбек	27.01.99	14-00	241-мактаб	ўзбек	Т.Нурмуҳамедов
		28.01.99	14-00	171-мактаб	русча	
6.	С.Раҳимов	1.02.99	14-00	24-мактаб	ўзбек	А.Рахматуллаев
		2.02.99	14-00	24-мактаб	русча	
7.	Сирғали	3.02.99	14-00	317-мактаб	ўзбек	Т.Султонов
		4.02.99	14-00	317-мактаб	русча	
8.	Ҳамза	8.02.99	14-00	244-мактаб	ўзбек	И.Зокиров
		9.02.99	14-00	166-мактаб	русча	
9.	Чилонзор	10.02.99	14-00	173-мактаб	ўзбек	М.Абдалимов
		11.02.99	14-00	168-мактаб	рус	
10.	Шайхонтоҳур	15.02.99	14-00	59-мактаб	ўзбек	Р.Усмонбеков
		16.02.99	14-00	59-мактаб	русча	
11.	Юнусобод	17.02.99	14-00	258-мактаб	ўзбек	М.Одилова
		18.02.99	14-00	257-мактаб	русча	
12.	Яккасарой	22.02.99	14-00	176-мактаб	ўзбек	Ў.Мирзажонов
		23.02.99	14-00	176-мактаб	русча	

Тошкент шаҳри абитуриентларининг фанлар бўйича 1998 йил тест синовлари кўрсаткичлари

Ўрта махсус ўқув юртлари

№	Туман, шаҳар номи	Ўзбек тили ва ад.		Математика		Физика		Биология		Кимё		Тарих	
		Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %
1	Акмал Икромов тумани	431	49,86	158	38,43	0	0,00	148	50,38	6	59,72	119	51,47
2	Бектемир тумани	23	44,32	9	40,12	0	0,00	10	40,83	0	0,00	4	43,06
3	Миробод тумани	93	42,95	43	32,36	0	0,00	32	46,61	0	0,00	17	51,96
4	Мирзо Улуғбек тумани	204	48,12	78	36,61	0	0,00	57	46,10	9	31,48	60	53,66
5	Сирғали тумани	396	50,62	85	39,05	0	0,00	40	46,81	3	47,22	268	46,03
6	Собир Раҳимов тумани	396	50,13	150	35,81	0	0,00	114	51,92	16	39,76	114	52,80
7	Чилонзор тумани	308	48,74	109	38,79	0	0,00	79	52,92	11	40,91	109	54,59
8	Шайхонтоҳур тумани	462	51,82	153	41,87	0	0,00	178	52,92	20	52,08	110	48,26
9	Юнусобод тумани	434	48,25	172	38,65	0	0,00	136	50,16	25	30,89	101	53,36
10	Яккасарой тумани	90	48,80	39	35,83	0	0,00	20	49,03	3	51,85	28	57,34
11	Ҳамза тумани	191	47,03	75	38,37	0	0,00	54	46,04	8	31,60	54	56,38

Тошкент шаҳри абитуриентларининг фанлар бўйича 1998 йил тест синовлари кўрсаткичлари

Олий ўқув юртларининг кундузги бўлимлари

№	Туман, шаҳар номи	Ўзбек тили ва ад.		Математика		Физика		Биология		Кимё		Тарих		География		Инглиз тили		Немис тили		Француз тили	
		Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %	Абит. сони	Самарадорлик %
1	Акмал Икромов тумани	768	42,39	403	47,53	175	35,06	90	53,92	104	38,01	291	51,05	3	26,85	350	54,84	36	33,64	21	44,58
2	Бектемир тумани	30	42,50	14	46,83	5	36,67	6	59,72	7	46,03	10	43,89	0	0,00	12	44,68	3	29,63	0	0,00
3	Миробод тумани	328	42,33	161	52,42	82	37,16	47	54,14	36	42,36	123	57,81	0	0,00	154	52,47	20	35,00	11	66,67
4	Мирзо Улуғбек тумани	799	41,45	393	53,38	174	35,49	119	51,40	107	40,08	297	58,55	0	0,00	393	58,97	31	40,14	27	43,31
5	Сирғали тумани	407	40,62	223	46,84	110	33,46	52	52,46	56	47,92	141	52,99	2	45,83	183	52,53	11	39,39	3	19,44
6	Собир Раҳимов тумани	1267	41,01	667	48,54	330	39,28	192	58,77	200	45,47	438	49,30	12	49,07	546	54,62	18	31,17	15	33,15
7	Чилонзор тумани	642	43,23	331	51,75	131	36,05	100	59,97	103	47,01	222	55,83	3	40,74	320	57,86	22	29,17	8	38,54
8	Шайхонтоҳур тумани	1302	42,08	708	49,68	328	38,04	181	55,60	195	42,18	444	49,87	3	38,89	600	56,40	31	34,59	11	26,52
9	Юнусобод тумани	1525	41,06	838	51,88	383	33,33	247	52,29	227	41,02	480	53,61	6	43,52	715	56,29	32	36,37	30	46,11
10	Яккасарой тумани	370	42,80	176	52,73	71	41,20	72	53,32	45	40,19	139	57,09	2	70,83	177	54,54	8	19,79	10	24,17
11	Ҳамза тумани	587	39,10	323	46,29	179	35,82	82	55,93	81	41,12	196	55,29	5	50,56	232	52,77	26	31,09	7	36,51

Тошкент шаҳри абитуриентларининг фанлар бўйича 1998 йил тест синовлари кўрсаткичлари

Олий ўқув юртларининг сиртқи бўлимлари

№	Туман, шаҳар номи	Ўзбек тили ва ад.		Математика		Физика		Биология		Кимё		Тарих		География		Инглиз тили		Немис тили		Француз тили	
		Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %	Абит сони	Самарадорлик %
1	Акмал Икромов тумани	308	47,43	201	51,93	87	35,82	18	46,60	18	27,62	100	59,06	4	53,47	127	50.57	28	22.52	17	41.34
2	Бектемир тумани	13	46,58	8	60,07	4	31,25	2	37,50	2	16,67	5	51,67	0	0,00	2	56.94	3	19.44	0	0.00
3	Миробод тумани	147	45,63	103	47,92	56	36,90	5	55,56	4	20,83	46	56,34	3	38,89	54	41.92	11	21.72	9	40.12
4	Мирзо Улуғбек тумани	297	43,56	207	48,70	94	37,09	28	48,81	30	36,11	74	54,65	3	38,89	126	49.74	15	32.22	7	26.98
5	Сирғали тумани	183	45,04	125	44,64	57	33,24	11	44,19	10	33,06	58	56,08	5	36,11	75	46.33	11	19.95	7	17.86
6	Собир Раҳимов тумани	451	47,53	309	52,09	149	39,30	31	52,78	26	31,73	138	55,86	12	43,06	173	54.42	13	23.72	12	34.95
7	Чилонзор тумани	268	48,98	171	52,01	67	36,07	23	46,26	13	45,51	93	56,90	4	40,97	121	49.89	20	22.08	10	26.11
8	Шайхонтоҳур тумани	441	47,35	308	51,51	134	39,76	39	54,99	25	33,11	127	50,13	10	38,33	201	50.37	18	23.77	8	22.57
9	Юнусобод тумани	457	46,39	323	50,54	153	37,93	42	42,72	32	32,20	120	52,52	4	40,28	188	50.10	22	26.77	19	33.19
10	Яккасарой тумани	140	47,50	90	46,05	42	38,89	11	57,32	6	38,89	53	55,14	5	53,33	53	43.45	4	33.33	8	25.69
11	Ҳамза тумани	273	42,81	203	43,57	111	33,01	25	44,67	15	29,63	64	56,73	8	40,63	89	51.28	11	22.98	13	20.51

БИЗ ХАЛҚНИ МАДАНИЯТИ, МАЪНАВИЯТИ ОРҚАЛИ БИЛАМИЗ

1998 - 1999 - ўқув йилида 5-11 синфларда «Жаҳон тарихи» дарсларини ўтиш бўйича услубий тавсиялар

(Давоми. Боши газетанинг 1998 йил 19 сентябрь, 4-ноябрь сонларида чоп қилинган)

5 - СИНФ

9 - мавзу: Янги Вавилония. Эрон подшолигининг ташкил топиши /2 соат/.

Бу мавзуда эрамиздан аввалги VII - VI асрлардан Вавилониянинг ҳаёти, вавилонияликларнинг илмий билимлари, Эрон шоҳларининг истилолари ва эрамиздан аввалги VI аср охири ҳамда V аср бошларида Эрон подшолигининг ташкил топиши, Доро ислоҳотлари, Аҳмонийларнинг босқинчилик юришлари, маданияти ҳақида тушунча ва билимлар берилади.

10-мавзу: Қадимги Ҳиндистон /2 соат/.

Бу мавзуда Қадимги Ҳиндистон ва унинг аҳолиси, жойлашган ери ва табиати, Ҳиндистоннинг энг қадимги шаҳарлари ва уларнинг тақдири, ҳиндларнинг хўжалиги ва ҳаёти, мулкий тенгсизлик ва давлатнинг ташкил топиши, одамларнинг тоифаларга бўлиниши ва унга қарши кураш, қадимги Ҳиндистонда адабиёт, санъат, дин, рақамларга муносабат ҳамда ҳиндларнинг бошқа халқлар билан алоқалари айтиб ўтилади.

11-мавзу: Қадимги Хитой /2 соат/.

Бу мавзуда Қадимги Хитойнинг табиати, Хитой тарихига оид ашёвий ва ёзма маълумотлар, Хитойнинг хўжалиги ва аҳолиси, эрамиздан олдинги бир минг йилликда бу ерда ягона давлатнинг пайдо бўлиши, Улуғ Хитой деворининг қурилиши, Хитой подшолигининг босқинчилик юришлари, халқ қўзғолонлари, қадимги Хитой маданияти, ёзув, илмий билимлар, санъати ва Хитойнинг бошқа мамлакатлар билан алоқаси тушунтирилади.

12-мавзу: Урарту подшолиги /2 соат/.

Бу мавзуда эрамиздан аввалги IX - VI асрларда Урарту давлатининг пайдо бўлиши, мамлакатнинг табиати ва аҳолиси, Урарту подшоларининг истилочилик юришлари, Сардур II даврида унинг гуллаб-яшнаши, Оссурияликлар ва Мидияликлар ҳужуми натижасида Урартунинг қулаши ҳақида тушунчалар ва билимлар берилади.

Такрорлаш-умумлашма дарс /2 соат/.

Эҳтиёт соатлар /3 соат/.

6 - СИНФ

9-МАВЗУ: Рим империясининг инқирози ва ҳалокати /3 соат/.

II асрнинг охири ва III асрнинг бошларида қулдорлик хўжалигининг инқирози, қулчиликнинг- хўжалик тараққиёти йўлидаги ғов эканлиги, «Кулбали қуллар» ва колонлар, империядаги қўзғолонлар, варварларнинг империя чегараларига тазйиқи. Империянинг заифлашуви ва парчаланиши, қўзғолоннинг бостирилиши ва империянинг бирлаштирилиши ҳамда Диоклетианнинг ҳукмронлиги ҳақида тушунтирилади.

Христианликнинг пайдо бўлиши ва унинг сабаблари, Исо ҳақидаги афсоналар, Рим империясида христианликнинг ҳукмрон динга айланиши, пойтахтнинг кўчирилиши, христианликнинг фан ва санъатга муносабати тўғрисида батафсил айтилади.

Ғарбий Рим империясининг қулаши, Варварлар тазйиқининг кучайиши ва готларнинг бостириб кириши, империянинг бўлиниб кетиши, Римнинг готлар қўлига ўтиши, Ғарбий Рим империясининг ҳалокати ва Ғарбий Европада қулчиликнинг емирилиши ҳақидаги билимлар ўзлаштирилади.

Такрорлаш - умумлаштириш дарси(1 соат).

Якуний такрорлаш (2 соат).

Эҳтиёт соатлар (2 соат).

7 - СИНФ
УЧИНЧИ БЎЛИМ

14 - МАВЗУ: Жуғрофик кашфиётлар ва мустамлака босқинчиликлари /5 соат/.

Бу мавзуда оддий механизмларнинг такомиллаштирилиши, металлургия, ҳарбий техника ва кемасозликнинг ривожланиши, китоб нашр қилиш, билимларнинг кенг ёйилиши, ўша даврдаги техник ихтиролар ва буюк географик кашфиётлар, денгизда сузишнинг ривожланиши, Америка ва Ҳиндистонга денгиз йўлининг очилиши, XV аср Колумб, Васко да Гамма. Ф. Магеллан тўғрисида, Европа халқларининг, айниқса, португал ва испанларнинг мустамлакачилик босқинлари, Эски дунё ва Янги дунё тушунчаларининг пайдо бўлиши, буюк географик кашфиётларнинг оқибатлари ҳақида ўқувчилар билим олиши, мақсадга мувофиқдир. Айни пайтда Европаликларнинг мустамлакаларни босиб олиш, Осиё ва Африкадаги Португалия мустамлакалари, Испания Феодалларининг Мексика ва Перуни забт этиш, Куба, Гаити, Америка ва бошқа жойлар туб аҳолисининг асоратга солиниши ҳамда қириб юборилиши, мустамлакаларни ваҳшийларча талаш, Америка мустамлакаларига қул-негрларни келтириш, буюк географик кашфиётларнинг аҳамияти кўрсатиб берилади.

15-МАВЗУ: XVI асрда Англияда саноат ишлаб чиқаришининг ривожлана бошланиши /3 соат/.

Бу мавзуда Англияда манифактураларнинг вужудга келиши, буржуазия ва ёлланма ишчиларнинг пайдо бўлиши, деҳқонлар ерларининг тортиб олиниши, қонли қонунлар, деҳқонларнинг ғов тутишга қарши кураши, савдо-сотиқнинг ривожланиши, Англиянинг мустамлакалардаги олиб борган ваҳшиёна сиёсати, Англия ва Испания ўртасидаги денгиз учун рақобат каби масалалар ёритилади.

Англияда қирол ҳокимияти ва ислоҳотчиликни /денгизларда устунликка эришиш учун кураш, инглиз абсолютизми/ кўриб чиқиш тавсия этилади.

16 - МАВЗУ: Францияда мутлақ монархия /2 соат/.

Бу мавзуни Францияда манифактура ва савдо-сотиқнинг ривожланиши, халқ оммасининг аҳволи, Ришелье даврида Марказий ҳокимиятнинг кучайиши, буржуазия ва дворянларнинг аҳволи, диний урушлар ва абсолют монархиянинг мустаҳкамланиши, (Генрих IV),XVII асрда марказий ҳокимиятнинг мустаҳкамланиши, Француз абсолютизми, Ришелье, Людовик XIV, Француз шоҳларининг қасрлари ҳақидаги масалаларни кўриб чиқиш билан якунлаш тавсия этилади.

17-МАВЗУ: Европада реформация ва Германияда деҳқонлар уруши /4 соат/.

Бу мавзуни ёритишда Германияда реформация ва деҳқонлар урушининг сабаблари, манифактураларнинг вужудга келиши ва буржуазиянинг пайдо бўлиши, Германиянинг тарқоқлиги-тараққиётга тўсиқ эканлиги бу ерда католик черковнинг фаолиятини ислоҳотлар жараёни ва деҳқонлар уруши /М.Лютер, Т.Мюнцер/, Европага ислоҳотнинг тарқалишини / кальвинчилар, гугенотлар, пуританлар, католиклар ва протенстантлар/, католик черковининг ислоҳотчиликка қарши кураши ва иезуитларни кўрсатиш лозим.

18 -МАВЗУ: Россиянинг XVI-XVII асрларда сиёсий-иқтисодий аҳволи /5 соат/.

XVI-XVII асрларда Россиядаги сиёсий ва иқтисодий вазият. Дворянларнинг кучайиши, Иван IV даврида ҳокимиятнинг мустаҳкамланиши, ҳарбий соҳадаги ислоҳотлар. Россиянинг ташқи сиёсати. Волга бўйи ва Ғарбий Сибирнинг босиб олиниши. Қозон ва Шарқий Сибирнинг босиб олиниши. Астрахан хонлигининг бўйсундирилиши. Левония уруши. Болтиқ денгизига чиқиш учун кураш. Хўжалик ва маданиятнинг ривожланиши. Опричнинанинг жорий қилиниши. Дворянлар манфаати ҳимояланиши, боярларга берилган зарба. Самодержавие тузумининг мустаҳкамланиши. XVII асрда Россиянинг иқтисодий ва сиёсий аҳволи. Деҳқонлар урушининг бошланиш сабаблари. Иван Болотников қўзғолони.

Урушнинг мағлубиятга учраш сабаблари. Рус халқининг поляк ва швед босқинчиларига қарши кураши. Москванинг эгалланиши. Кузьма Минин ва Дмитрий Пожарский раҳбарлигида халқ ҳаракати. Босқинчиларнинг ҳайдаб чиқарилиши.

Крепостной зулмнинг кучайиши. Барщина хўжалиги. Янги иқтисодий ислоҳотлар. Манифактуранинг вужудга келиши. Шаҳарлар ва савдо-сотиқнинг ўсиши. Бутун Россия бозорининг шаклланиши. Янги иқтисодий муносабатларнинг шаклланиш жараёни. Россиянинг Европадаги илғор мамлакатлардан ортда қолиш сабаблари.

19-МАВЗУ: Нидерландия буржуа инқилоби /2 соат/.

«Нидерландия буржуа инқилоби» мавзуси ўрганилаётганда Нидерландияда капиталистик муносабатларнинг ривожланиши, Нидерландиянинг шимолида буржуа инқилобининг ғалабаси, буржуа Голландия республикасининг ташкил топиши каби масалалар ёритилиши лозим.

20-МАВЗУ: XVI аср охири - XVII асрнинг биринчи ярмида Европа маданияти /5 соат/.

Бу мавзуни ёритишда Уйғониш даври маданиятининг ўзига хос хусусиятлари, турли фанларнинг янада ривожланиши, /жаҳон фанида ўрта асрчилик қиёфасининг емирилиши - Н. Коперник, Ж.Бруно, Г.Галилей/, адабиётлар /буюк инсонпарвар ёзувчилар, инсоннинг ҳаётга қарашнинг ўзгариши, ҳаётга нисбатан фаоллашиб бориши/, санъатнинг гуллаб яшнашини /Уйғониш давридаги итальян санъати, Германия, Нидерландия, Испаниянинг буюк санъати усталари/ алоҳида ажратиб кўрсатиш лозим.

Такрорий-умумлашма дарсларида ўрта асрлар даврини ўрганиш бўйича якун чиқарилади ва Ғарб ҳамда шарқ халқларининг жаҳон маърифатига қўшган ҳиссаси кўрсатиб берилади.

8-СИНФ
УЧИНЧИ БЎЛИМ

Осиё ва Африка мамлакатлари

13-МАВЗУ: Япония, XIX асрда Японияниннг кашф қилиниши /1 соат/.

XVII-XVIII асрларда Япониянинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, ер эгалиги, феодал эксплуатация формалари, Токугава аҳволи, Сегун ва император, табақачилик, Япониянинг изоляция сиёсати, капиталистик муносабатларнинг шаклланиши, манифактуралар, Токугава режимнинг кризиси, деҳқонлар ва шаҳар қўзғолонлари, Япониянинг «зўрлаб» очилиши ва унинг оқибатлари, тенг ҳуқуқли бўлмаган шартномалар, 60-йилларда Японияда инқилобий вазиятнинг етилиши, деҳқонларнинг феодализмга қарши курашда асосий куч эканлиги масалалари ёритилади.

Самурайларнинг бир қисми билан буржуазия блоки, император ҳокимиятининг сегунатга қарама-қарши қўйилиши, фуқаролар уруши ва сегунатнинг тугатилиши, император ҳукумати, Мэйдзи ислоҳоти, Япония буржуа инқилобининг тугалланмаганлиги, инқилобнинг характери ва аҳамияти масалаларига алоҳида эътибор берилади.

14-МАВЗУ: XVIII-XIX асрларда Хитой /1 соат/.

Бу мавзуни ёритишда янги давр бошларида Хитойнинг ижтимоий аҳволи, Хитой маданияти, санъати ва техникаси, ер эгалиги шакллари, ҳунармандчилик, манифактура ва савдонинг ривожланиши, сиёсий тузум, табақачилик, изоляция сиёсати, Ғарб давлатларининг Хитой бозори учун кураши, Афъюн савдосининг роли, Афъюнга қарши кураш ва биринчи афъюн уруши, халқнинг кураши, Хитойнинг мағлубияти. 1843-1844 йиллардаги тенг бўлмаган битимлар ва Хитойнинг ярим мустамлакага айлантирилиши масалалари ёритилади.

Тайпинлар қўзғолонининг асосий сабаблари, деҳқонлар урушининг бошланиши ва биринчи даврдаги уруш ҳаракатлари, қўзғолоннинг ҳаракатлантирувчи кучлари, Тайпин Тяньгонинг эълон қилиниши, Тайпинларнинг ҳарбий ютуқлари, Нанкиннинг олиниши. Тайпин давлатининг сиёсати, аграр қонун, Тайпинларнинг маданият соҳасидаги тараққийпарвар тадбирлари, 1856 йилги Нанкиндаги воқеалар, деҳқонлар урушининг иккинчи даври, Тайпинларга қарши инглиз-француз-америка агрессияси, Тайпинлар қўзғолонининг мағлубияти сабаблари ва аҳамияти кўрсатиб берилади.

15-МАВЗУ: XVIII-XIX асрларда Ҳиндистон /1 соат/.

Бу мавзуни ёритишда янги давр бошларида Ҳиндистоннинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи. Бобурийлар империяси, ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланиши даражаси, ҳинд маданияти ва санъати, архитектураси, аграр муносабатлар, кастачилик тузуми, Ҳиндистонда Европалик мустамлакачиларнинг дастлабки таянч пунктлари, XVIII асрнинг иккинчи томонидан истило қилиниши, Синднинг истило қилиниши, Панжобнинг аннекция қилиниши, Ҳиндистонда Англиянинг мустамлакачилик маъмурияти, Ост-Индия компаниясининг эволюцияси, Британиянинг аграр сиёсати, ҳинд халқининг қашшоқланиши, ҳунармандчиликнинг инқирози масалалари ёритилади.

Ҳиндистонда 1857-1859 йиллардаги миллий қўзғолоннинг асосий сабаблари, инглиз-ҳинд армиясининг аҳволи, ҳинд феодалларидан бир қисмининг Британия сиёсатидан норозилиги, қўзғолоннинг бошланиши, ҳаракатлантирувчи кучлари, асосий марказлари ва раҳбарлари, қўзғолоннинг бостирилиши ва партизанлик босқичи, енгилиш сабаблари, характери ва аҳамияти каби масалаларга эътибор бериш зарур.

16-МАВЗУ: XVIII-XIX АСРЛАРДА Эрон ва Туркия /2 соат/.

Бу мавзуда XVIII аср охири ва XIX аср бошларида Эроннинг ижтимоий-иқтисодий тузуми, кўчманчи қабилалар, деҳқонларнинг аҳволи, Эрон давлатининг тузуми, Кожарлар династиясининг ташкил топиши масалалари кўриб чиқилади.

XIX аср бошларида Англия, Франция ва Россиянинг Эрон учун кураши, Биринчи Россия-Эрон уруши, Гулистон шартномаси. 1814 йилги Россия-Эрон уруши, Туркманчой шартномаси, Эроннинг таслимчилик сиёсати, Эронга чет эл товарларининг кириши ва унинг оқибатлари ёритилади.

Эронда Бобийлар қўзғолонининг сабаблари, қўзғолоннинг бошланиши, Мозандарон, Найриз ва Зенжандаги ҳаракатлар, қўзғолоннинг характери, мағлубиятга учраш сабаблари, қўзғолоннинг аҳамияти ва оқибатлари, Амир Низом ислоҳотлари, 1856 йилги Англия-Эрон уруши Париж сулҳи ва қарамликнинг кучайиши кўрсатилади.

Янги давр бошларида Усмон империясининг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, мазлум халқлар устидан зулм, XVIII асрда феодал тарқоқликнинг кучайиши, деҳқонларнинг ҳаракатлари, Россия-Туркия урушларининг оқибатлари, XIX асрнинг биринчи ярмида Европа давлатларининг Туркия учун кураши, Бухарест сулҳи, 1828-1829-йиллардаги рус-турк уруши, Болқон халқларининг озодлик кураши, Туркиянинг тобора асоратга солиниши масалалари ёритилади.

Қрим урушининг сабаблари ва характери, Туркияга қарши ҳарбий ҳаракатнинг бошланиши, урушга Англия ва Франциянинг кириши, Севастопол мудофааси, Чоризмнинг мағлубияти, Париж шартномаси, Туркиянинг Европа давлатларига қарамлиги, Туркия маърифатпарварлиги, «Янги усмонийлар» жамияти ва конституцион ҳаракат каби масалалар ёритилади.

17-МАВЗУ: XVIII-XIX асрларда Африка халқлари ва давлатлари /1 соат/.

Бу мавзуни ўқувчиларга тушунтиришда XVIII аср охири ва XIX асрларда араб мамлакатларининг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, Ироқ, Сурия, Ливан ва Фаластин, Миср давлатлари, Муҳаммад Алининг ташқи сиёсати, Мисрга чет эл инвестициясининг кириб келиши ва бозор иқтисоди муносабатларнинг шаклланиши, Англия мустамлакачиларининг Араб давлатларига бостириб кириши, Жазоирнинг Франция томонидан эгалланиши, Жазоирликларнинг Француз босқинчиларига қарши кураши, Абдул Қодир, АҚШ ва ЕВРОПА давлатларининг Мағриб мамлакатларига бостириб кириши ҳамда XVIII-XIX асрларда Тропик ва Жанубий Африка халқлари, Эфиопияга Англия агрессияси, Португалиянинг Тропик ва Жанубий Африкадаги ерларни босиб олиши, қул савдоси ва унинг Африка учун оқибатлари, XVIII-XIX асрларда Тропик ва Жанубий Африкадаги давлатларнинг ижтимоий тузуми, монополистик капитализмгача бўлган даврда мустамлакачилик юришлари ва африка халқларининг кураши, Либерия жумҳуриятининг тузилиши каби масалалар ёритилади.

18-МАВЗУ: XIX асрнинг биринчи ярмида ижтимоий фикр ва ижтимоий ҳаракатлар /1 соат/.

Бу мавзуни ёритишда илмий социализмнинг пайдо бўлиши ҳақида, К. Маркс, Ф. Энгельснинг олим сифатидаги фаолияти ва унга ҳозирги қарашлар, дастлабки ишчи ташкилотлари, 1-Байналминалнинг пайдо бўлиши ва фаолияти бу масалага ҳозирги қарашлар, прудончилик, касаба-союзчилик, лассалчилик, бакунинчилик оқимларининг моҳияти кўрсатиб берилади.

19-МАВЗУ: XIX асрнинг биринчи ярмида Жаҳон халқлари маданияти /2 соат/.

Бу мавзуда ишлаб чиқариш тармоқларида техника тараққиёти ва унга ҳисса қўшган олимларнинг ихтиролари, кончилик ва металлургиянинг ривожи, машинасозлик, ички ёнув двигателлари, химия, математика, табиёт фанлари, тарих, фалсафа ва халқ маорифидаги ўзгаришлар, адабиёт ва санъатдаги ютуқлар кўрсатилади.

Такрорлаш-умумлаштириш дарсларида учинчи бўлимдаги воқеалар умумлаштирилиб, бу соҳадаги билимлар мустаҳкамланади.

9-СИНФ
ИККИНЧИ БЎЛИМ

Осиё ва Африка мамлакатлари

9-МАВЗУ: XIX аср охири ва XX аср бошларида Япония /2 соат/.

Бу мавзуда XIX аср охирида Японияда бозор иқтисодининг ривожланиши, Японияда индстурлаштиришнинг характери ва хусусиятлари, саноатни ривожлантиришда давлатнинг роли, Япония қишлоғи ва деҳқонлар ҳаракати, Либерал-конституцион ҳаракат. «Озодлик ва халқ ҳуқуқлари учун ҳаракат» ташкилоти фаолияти, 1889 йил Конституцияси, ижтимоий ҳаракатнинг кучайиши. Японияниннг ташқи сиёсати, Корея ва Хитойга қарши агрессив ҳаракат, 1894-1895 йиллардаги Япония-Хитой уруши ёритиб берилади.

XX аср бошларида Япония монополистларининг ўсиши ва уларнинг хусусиятлари. Япония жамиятининг характери. Сиёсий реакциянинг кучайиши, Япониянинг ташқи сиёсати, Рус-Япон уруши. Кореянинг аннекция қилиниши, ижтимоий ҳаракатнинг ўсиши, Биринчи жаҳон уруши арафасида мамлакатда аҳволнинг кескинлашуви кўрсатилади.

10-МАВЗУ: XIX аср охири ва XX аср бошларида Хитой /3 соат/.

Бу мавзуда Хитойнинг ярим мустамлакага айланиши ва ишлаб чиқаришда тараққиётнинг бошланиши ҳамда унинг хусусиятлари, Цань династиясининг чет мамлакатларга қарамлигининг кучайиши, ижтимоий ҳаракатлар. Хитойга қарши хорижий мамлакатлар агрессиясининг кучайиши, ижтимоий Франция-Хитой уруши, Япония-Хитой уруши, Хитойнинг таъсир доираларга бўлиниши, АҚШнинг Хитойдаги сиёсати ва Хэй доктринаси, Ихэтуаналар қўзғолони, Чжу Хун-Дэн фаолияти, Саккиз давлатнинг Хитойга қарши интервенцияси очиб берилади.

XX аср бошида Хитойнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, Сунь Ят-сеннинг фаолияти, Инқилобий ҳаракатнинг бошланиши, Сичуан ва Учань қўзғолони, Муваққат республика ҳукуматининг тузилиши ва Сунь Ятсеннинг Президент қилиб сайланиши, Цинь династияснинг тахтдан воз кечиши, хорижий давлатларнинг Хитойга муносабати, Юань Ши-Кай фаолияти, 1911 йилги инқилобнинг мағлубияти, Гоминдан партиясининг ташкил топиши, «Иккинчи инқилоб», Диктатуранинг ўрнатилиши масалалари ўрганилади.

11-МАВЗУ: XIX аср охири ва XX аср бошларида Ҳиндистон /3 соат/.

Бу мавзуда XIX аср охирида Ҳиндистонда мустамлакачилик эксплуатацияси, ҳинд халқининг миллий-озодлик чиқишлари, саноат капитализмининг пайдо бўлиши, буржуа миллий ҳаракатининг кучайиши, «Ҳиндистон миллий конгресси» партиясининг тузилиши, Тилак ва унинг инқилобий фаолияти, мамлакатда ижтимоий ҳаракатнинг кучайиши ёритилади.

XX аср бошларида Ҳиндистоннинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, Бенгалиянинг бўлиниши, инқилобий ҳаракатнинг бошланиши, 1906-1908 йилларда инқилобий ҳаракатлар, «Свартаж» ва «Свадеши» шиорлари, Тилакнинг суд қилиниши, Бомбейдаги умумий иш ташлаш, 1906-1908 йилларда инқилобнинг мағлубияти, Биринчи жаҳон уруши арафасида Ҳиндистоннинг ички ва ташқи сиёсати очиб берилади.

12- МАВЗУ: XIX аср охири ва XX аср бошларида Эрон ва Афғонистон /3 соат/.

Бу мавзуда XIX асрнинг охирида Эроннинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳволи. Мамлакатнинг Англия ва Россияга қарамлигининг кучайиши, Эроннинг ярим мустамлакага айлантирилиши, ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши, миллий-буржуа ҳаракатининг пайдо бўлиши, ишчилар синфининг ташкил топиши, чет элликларга қарши халқ оммасининг чиқишлари ўрганилади.

XX аср бошларида Эроннинг аҳволи, хорижий мамлакатларга қарамлиги, Эронда инқилобнинг объектив шарт-шароитлари, инқилобнинг бошланиши ва биринчи даврдаги халқ ҳаракатлари, инқилобнинг иккинчи даври, анжуманлар, Конституциянинг қабул қилиниши, 1907 йилги Англия-Россия битими, Жанубдаги қўзғолонлар, Шоҳнинг тахтдан воз кечиши, хорижий, давлатларнинг Эрондаги сиёсати, 1905-1911 йиллардаги Эрон инқилобининг енгилиши ва тарихий аҳамиятини кўрсатиб бериш зарур.

XIX аср охирида Афғонистоннинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳволи, иккинчи инглиз-афғон уруши ва унинг оқибатлари, Абдураҳмоннинг ҳокимиятга келиши ва унинг ички ҳамда ташқи сиёсати, Дюранда битими, Ҳабибуллахон даврида Афғонистоннинг ички ва ташқи сиёсати, Муҳаммад Тарзийнинг маърифатчилик фаолияти. Биринчи жаҳон уруши йилларида Афғонистоннинг бетарафлигини очиб бериш мақсадга мувофиқдир.

13-МАВЗУ: XIX аср охири ва XX аср бошларида Туркия /2 соат/.

Бу мавзуда XIX аср охирларида Усмон империясининг инқирози ва миллий зулмнинг авж олиши, Болқон халқларининг туркларга қарши кураши, 1876 йилги Конституция, 1877-1878 йиллардаги Россия-Туркия уруши, Туркияга қарши ерларнинг қўлдан кета бошлаши, Ғарб давлатларининг Туркияга берган қарзлари, Концессиялар, Бағдод темир йўли, Сиёсий қарамликнинг кучайиши. XIX аср охирида Туркиянинг ярим мустамлакага айлантирилиши, ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши ва буржуа-миллий ҳаракатнинг туғилиши, «Бирлик ва тараққиёт» партиясининг тузилиши масалалари ёритиб берилади.

Туркиянинг XX аср бошларидаги ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳволи, инқилобий вазиятнинг вужудга келиши. 1908 йилги «Ёш турклар» инқилобининг бошланиши ва бориши, Конституциянинг тикланиши. 1909 йилги аксинқилобий исён, хорижий давлатларнинг Туркия инқилобига муносабати, Триполитаниядаги ва Болқон урушларининг Туркияга таъсири ўрганилади.

14-МАВЗУ: XIX аср охири ва XX аср бошларида.

Африка ва Араб мамлакатлари /2соат/.

Бу мавзуда XIX аср охирида Араб мамлакатларининг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳволи, Сурия ва Ливаннинг ярим мустамлакага айлантирилиши, Ироқнинг асоратга солиниши, Арабистонда Англия ҳукмронлигининг кучайиши, Арабистондаги қўзғолон, Мисрнинг асоратга солиниши, А.Арабий бошчилигидаги озодлик ҳаракати, XX аср бошларида буржуа миллатчилиги ва миллий-озодлик ҳаракати, Маҳдийлар қўзғолони Суданнинг Англия томонидан эгалланиши, Ливиянинг Италия томонидан босиб олиниши, Франциянинг Тунисни эгаллаши, Жазоир Француз ҳукмронлиги остида. Марокашнинг французлар томонидан эгалланиши масалалари очиб берилади.

XIX аср охири ва XX аср бошларида Тропик ва Жанубий Африкада мустамлакачилик экспансиясининг кучайиши, Тропик Африканинг мустамлакачилар томонидан эгалланиши, Ғарбий Африкада Англия ва Германиянинг мустамлакачилиги, Самори Туре фаолияти, Марказий Африкада Бельгиянинг мустамлакачилиги, Шарқий Африканинг ривожланган хорижий давлатлар томонидан бўлиб олиниши. Англия-бурлар уруши ва Жанубий Африка иттифоқининг тузилиши, Мадагаскарнинг французлар томонидан эгалланиши, Африкада мустамлакачиларга қарши миллий озодлик ҳаракатининг кучайиши, Зулусларнинг Кетчвайо бошчилигидаги кураши. Хендрик Витбойнинг фаолияти ёритилади.

10-СИНФ
УЧИНЧИ БЎЛИМ

Жаҳонда вазиятнинг барқарорлашуви, фашизм ва уруш хавфининг кучайиши /1924-1939/.

16-МАВЗУ: 1924-1939 йилларда Германия /2 соат/.

Бу мавзуда иқтисодиётнинг барқарорлашуви йилларида Германиянинг аҳволи «Дауэс» плани ва ҳарбий саноат комплексининг тикланиши, Локарно конференцияси, Юнг плани, Г.Мюллер ҳукуматининг ички сиёсати, Германиянинг ташқи сиёсати. Германияда ижтимоий ҳаракатлар, социал-демократларнинг позицияси, жаҳон иқтисодий инқирозининг Германияга таъсири, фашизмнинг фаоллашуви, 1930 йиллардаги рейхстагга сайловлар, фашизмнинг ҳокимият тепасига келиши ва унинг ички сиёсати, Лейпциг суд жараёни, турли хил ташкилотларнинг таъқиқланиши, автаркия сиёсати, ирқчилик сиёсати, иқтисодиётнинг милитарлаштирилиши, фашизмга қарши кураш, бошқа давлатлар билан муносабат, шарқ мамлакатлари билан алоқалар, ўзбекларни Германияда ўқитиш, Европада фашизмнинг агрессив ташқи сиёсати, Версаль шартномасини писанд қилмаслик, «Антикоминтерн пакти», Австриянинг босиб олиниши, Мюнхен битими, Риббентрон Молотов битими, Польшага Германиянинг ҳужуми масалалари ёритилади.

17- МАВЗУ : Англия (2 соат).

Бу мавзуда иқтисодиётнинг барқарорлашуви йилларида Англиянинг ички ва ташқи сиёсати,-биринчи лейбористик ҳукумат,1926 йилги ижтимоий ҳаракатлар, Шўро ҳукумати билан дипломатик муносабатларнинг ўрнатилиши ва бузилиши,Англиянинг Хитойга интервенцияси, жаҳон иқтисодий инқирози ва Англия, турғунлик, иккинчи лейбористик ҳукумат, ижтимоий ҳаракатлар,фашистлар фаоллашуви, Англиянинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти, Болдуин ва Чемберлен ҳукуматининг ички ва ташқи сиёсати, инглиз-француз-совет музокаралари.Англия—Мюнхен сиёсатининг мағлубияти ва унинг урушга кириши масалалари ўрганилади.

18-МАВЗУ: Франция /2соат/.

Бу мавзуда Франциянинг иқтисодий-ижтимоий аҳволи, «Сўл блок»нинг ташкил топиши, Эдуард Эрриб фаолияти, Шўро давлати билан дипломатик муносабатларнинг ўрнатилиши, Марокаш ва Сурияга қарши уруш, ижтимоий ҳаракатлар, жаҳон иқтисодий инқирози, фашизмнинг фаоллашуви, Халқ фронти. Леон Блюм ҳукумати, Халқ фронтининг заифлашуви, Франциянинг «аралашмаслик» сиёсати, Даледье ҳукумати, Франциянинг урушга қўшилиши очиб берилади.

19-МАВЗУ: Жанубий ва Жанубий-Шарқий Европа /4 соат/.

Бу мавзуда иқтисодиётнинг барқарорлашуви йилларида Италиянинг аҳволи. 1924 йилги сиёсий инқироз, баъзи ташкилотларнинг таъқиқланиши, Италиянинг ташқи сиёсати, жаҳон иқтисодий инқирози, турғунлик, Саноатни қайта қуриш институтининг ташкил бўлиши, Италия антифашистларининг Испаниядаги фаолияти, Италия фашизмининг агрессив сиёсати, «Антикоминтерн пакти»га қўшилиш. Социал-демократлар фаолияти, «Муниципиал социализм», ижтимоий ҳаракатлар, жаҳон иқтисодий инқирози, 1934 йилдаги қуролли тўқнашув, Австрияда фашистик диктатуранинг ўрнатилиши, бу даврда Чехославакия,Польша,Болгария ва Руминиянинг аҳволи, Чехословакиянинг бўлиб юборилиши, Польша сиёсатидаги қарама-қаршиликлар, Руминия ва Болгариянинг Германия иттифоқчисига айланиши масалалари ёритилади.

20-МАВЗУ: Испания /2 соат/.

Бу мавзуда Иқтисодиётнинг барқарорлашуви йилларида Испаниянинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, шимолий Африкадаги агрессив сиёсат, жаҳон иқтисодий инқирознинг Испанияга таъсири, 1931 йилдаги буржуа-демократик инқилоб ва монархиянинг ағдарилиши, ижтимоий ҳаракатлар, Халқ фронти учун кураш ва унинг 1936 йилги ғалабаси, Испан халқининг миллий-инқилобий уруши, ҳарбий фашистлар исёни ва итальян-герман интервенцияси, Испания республикаси билан халқаро бирдамлик ҳаракати, Ғарб давлатларининг «аралашмаслик» ва «бетарафлик» сиёсати, уруш давомида амалга оширилган инқилобий ислоҳотлар. Республиканинг енгилиши ва фашистлар диктатурасининг ўрнатилиши ёритилади.

21-МАВЗУ: Америка Қўшма Штатлари /3 соат/.

Бу мавзуда иқтисодиётнинг вақтинча барқарорлашуви даврида АҚШнинг иқтисодий-ижтимоий аҳволи, монополияларнинг янада бойиши, ички реакцион сиёсат, Сакко ва Ванценти иши, ижтимоий ҳаракатлар АҚШнинг Германия ҳарбий потенциалини тиклаш учун ёрдами, Хитойдаги интервенция, Филиппиндаги халқ ҳаракатининг бостирилиши Лотин Америкасидаги «йўғон калтак» сиёсати, жаҳон иқтисодий инқирозининг АҚШга таъсири ва ишлаб чиқаришнинг пасайиб кетиши, ишчилар, фермерлар ва фахрийлар ҳаракати, Ф.Рузьвелтнинг «янги йўли» ва уни амалга оширилиши, ижтимоий ҳаракатлар, АҚШнинг ташқи сиёсати, Шўро Давлати ,билан дипломатик алоқаларнинг ўрнатилиши, Европадаги, Узоқ Шарқдаги сиёсат «яхши қўшничилик» муносабатлари ёритилади.

22-МАВЗУ: 1924-1939 йилларда Шўро давлати (2 соат).

Бу мавзуда Шўро давлатида индустрлаштириш йўли давлат иқтисодий сиёсатининг зиддиятлилиги, индустрлаштириш масаласида турли қарашлар, индустрлаштиришда асосий муаммолар янги саноат қурилишлари, эски саноат корхоналарини қайта қуриш, индустрлаштиришда деҳқонлар иштироки, дастлабки муваффақиятлар, давлат секторининг ўсиши, хусусий секторнинг камайиши, индустрлаштириш даврида Шўро давлатининг халқаро аҳволи ва индустрлаштириш масаласига ҳозирги қарашлар очиб берилади.

Коллективлаштириш ва унинг оқибатлари, индустрлаштириш ва қишлоқ хўжалигининг орқада қолиши. Мамлакатда саноатлаштиришнинг ўтказилиши — ижобий натижалар, салбий оқибатлар, муаммолар ва қийинчиликлар, ишчиларнинг коллективлаштиришга жалб қилиниши, МТСларнинг ташкил этилиши, қишлоқда коллективлаштиришга қарши кураш, ғалла танқислиги, оммавий коллективлаштириш ва қулоқларни синф сифатида тугатиш сиёсати ва унинг салбий оқибатлари, колхоз қурилишидаги хатоларнинг сабаблари, коллективлаштириш масаласига ҳозирги қарашлар ёритилади.

Маданий инқилоб сиёсати, мактаб таълими, маориф ва маданий оқартув ишларининг олий ва ўрта таълимнинг қайта қурилиши, саводсизликни тугатиш, фан адабиёт ва санъатга янги бирёқлама талаблар, марксизм-ленинизмнинг сиёсий тарғиботи, маданий қурилишнинг миллий Жумҳурият ва вилоятлардаги хусусиятлари, халқларнинг миллий урфодатлари, анъаналари ва динига ҳужум, олий ва ўрта таълимдаги бир ёқлама ўзгаришлар, Шўро фани ва маданиятининг жаҳон майдонида танқидга учраши, маданий инқилобнинг ўзига хос хусусиятлари ва асосий босқичлари, халқ маорифидаги аҳвол, янги типдаги зиёлиларнинг тайёрланиши, шаклан миллий мазмунан социалистик маданиятнинг реакцион моҳияти, маданий инқилобга ҳозирги қарашлар очиб берилади.

Иккинчи жаҳон уруши арафасида Шўро давлатининг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, большевистик мафкура, оммавий террор ва қатағонликлар, Давлат социализми тоталитар тизимининг моҳияти ёритилиб,Шўро давлатининг халқаро аҳволи, Япония билан тўқнашув, 1939 йилги музокаралар, Шўро-Германия битими, иккинчи жаҳон урушининг бошланиши ва Шўро раҳбариятининг сиёсати ўрганилади.

Такрорлаш - умумлаштириш дарсида йирик давлатнинг иқтисодий тараққиёти, ички ва ташқи сиёсати умумлаштирилади.

23-МАВЗУ: 1924-1939 йилларда Мўғулистон (1 соат).

Бу мавзуда Мўғулистон инқилобининг умумдемократик босқичга ўтиши, феодал эксплуатациянинг тугатилиши, нокапиталистик тараққиёт йўлидан ривожланиш, Шўро давлатининг бир томонлама ёрдами, иқтисодий соҳадаги ўзгаришлар, давлат секторининг ўсиши, саноатнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши, 1936 йилги Шўро-Мўғул баённомаси, Япониянинг Мўғулустонга ҳужуми ва Халхин Голда тор-мор қилиниши масалалари ёритилади.

24-МАВЗУ: Хитой ва Япония (3-соат).

Бу мавзуда 1924-27 йилларда Хитойдаги фуқароларнинг биринчи инқилобий уруши, унинг характери ва хусусиятлари, Гоминданчиларнинг биринчи съезди, Сунь Ят-сеннинг «уч принципи», коммунистлар билан Гоменданчилар ўртасидаги келишув, Гуан-Чжоудаги Сунь Ят-сен ҳукумати. Гуандундаги инқилобий

(Давоми 4-бетда)

БИЗ ХАЛҚНИ МАДАНИЯТИ, МАЪНАВИЯТИ ОРҚАЛИ БИЛАМИЗ

(Давоми. Боши 3-бетда)

уруш ва бу урушни СШЖИ(Собиқ шўролар жумҳуриятлари иттифоқи)нинг қўллаб-қувватлаши. 1924 йилги Шўро-Хитой битими, Сунь Ят-Сеннинг шимолга сафари ва вафоти, 1925 йилда уруш ҳаракатлари, шимолий юриш, Шанхай воқеалари, Ухань даври инқилобий ҳаракатнинг вақтинча мағлубияти, Хитойдаги фуқароларнинг иккинчи инқилобий уруши, Қизил Армия ва инқилобий базаларнинг тузилиши ишчи ва деҳқон депутатларининг биринчи съезди ҳамда марказий ишчи-деҳқон ҳукуматининг тузилиши, қизиллар территориясида ўтказилган тадбирлар, Чан Кай Ши армияси билан кураш, Манъчжуриянинг Япония томонидан эгалланиши ва ватанпарварлик ҳаракати. Хитой қизил армиясининг буюк юриши, шимолий ғарбда инқилобий базаларнинг вужудга келиши, ХКП даги аҳвол, Японияга қарши бирлашган миллий фронт тузиш учун кураш, 1935 йил 9 декабрь ҳаракати, Сиань воқеалари. Иккинчи инқилобий фуқаролар уруши якунлари, Япониянинг Хитойга ҳужуми ва СШЖИ -Хитой битимлари ўрганилади.

1924-1936 йилларда иқтисодиётнинг вақтинча барқарорлашуви даврида Япониянинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи. Демократик ҳаракат, 1925 йилги Шўро-Япония шартномаси, монополиялар кучайиши, Танака кабинетининг ички ва ташқи сиёсати. Жаҳон иқтисодий инқирозининг Японияга таъсири, Дунбайнинг босиб олиниши, ҳарбий фашист фитналари, милитаризациянинг кучайиши, «Антикоминтерн пакти« нинг тузилиши, Хитойга қарши ҳужуми, СШЖИ ва МХРга қарши урушларнинг барбод бўлиши ва Япониянинг уруш олди тактикаси ёритилади.

25-МАВЗУ: Ҳиндистон (2-соат).

Бу мавзуда 1924-1929 йилларда Ҳиндистонда иқтисодиётнинг вақтинча барқарорлашуви даврида ижтимоий-иқтисодий аҳвол ва инглиз эксплуатациясининг кучайиши, сиёсий реакция жазо чоралари, диний айирмалар «Бутун Ҳиндистон Миллий конгресси» партиясининг фаолияти, касаба союзлари фаолияти ва бошқа турли хил гуруҳларнинг тузилиши, 1928-1929 йиллардаги Бомбейдаги ҳаракатлар, 1930 йилги «Сатьяграха», Ирвин-Гандининг Деҳли пакти, 1931-33 йиллардаги ижтимоий ҳаракат ва унинг пасайиши, 1935 йилги кураш, Ж.Неру, уруш арафасида мустамлакачилик режими инқирозининг кескинлашуви каби масалалар ёритилади.

11-СИНФ
ИККИНЧИ БЎЛИМ

Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари.

19-МАВЗУ: Осиё ва Африкада мустақил давлатларнинг ташкил топиши ва уларнинг ривожланиш йўллари (1 соат).

Бу мавзуда иккинчи жаҳон уруши ва мустамлака халқлар ҳаракати, мустамлакачи империяларнинг парчаланиши, озодликка эришган мамлакатларда жамият ривожининг ўзига хослиги ва характерли белгилари, сиёсий тизимлар, иқтисодий аҳвол, ҳозирги босқичда уларнинг тараққиёти ҳақида билимлар ўзлаштирилади.

20-МАВЗУ: Япония (2 соат).

Бу мавзуда урушдан кейинги биринчи йиллар, АҚШнинг Японияга нисбатан тутган йўли, ички сиёсат, иқтисодиётнинг тараққиёти, ташқи ва ҳарбий сиёсат, ижтимоий ҳаракатлар, ҳозирги босқичда Япониянинг ички ва ташқи сиёсати, дунё бозорини эгаллаши, Япония-Ўзбекистон алоқалари очиб берилади.

21-МАВЗУ: Хитой Халқ Республикаси (2 соат).

Бу мавзуда 1946-1949 йиллардаги фуқаролар уруши, Хитой Халқ республикасининг ташкил топиши, социализм қуришга ўтиш, Мао Цзе-Дун фаолияти, «Катта сакраш» сиёсати, «Маданий инқилоб», 80-йиллардаги ислоҳотлар, Дэн Сяопин фаолияти, ҳозирги босқичда Хитойнинг ички ва ташқи сиёсати, Цзян Цзямин сиёсати, Ўзбекистоннинг Хитой билан иқтисодий ва маданий алоқалари, Тайвань, Гонконг муаммоси, ҳозирги аҳвол ёритиб берилади.

22-МАВЗУ: Мўғулистон, Корея Халқ демократик республикаси (2 соат)

Бу мавзуда Мўғулистоннинг нокапиталистик йўлдан ривожланишидаги қарама-қаршиликлар, Ю.Цеденбал фаолияти, 1990 йилдаги воқеалар, П.Очирбат фаолияти, Мўғулистоннинг Ўзбекистон билан муносабатлари, шунингдек, Корея халқ демократик республикаси, Корея республикасининг ташкил топиши, 1950-53 йиллардаги уруш, Ким Ир Сен фаолияти, ҳозирги босқичда КХДРнинг ички ва ташқи сиёсати, Ким Чен Ир фаолияти, КХДР-Ўзбекистон алоқалари очиб берилади. Жанубий Кореяда демократик Корея Республикасининг ташкил топиши, Ли Син Ман фаолияти, 70-80-йиллардаги тараққиёт, Ким Ен Сам, ҳозирги босқичда Корея Республикасининг ички ва ташқи сиёсати, Корея Республикаси ва Ўзбекистон алоқалари, икки корейс давлати ўртасидаги муносабатлар масалалари ёритиб берилади.

23-МАВЗУ: Ҳиндихитой мамлакатлари. (1 соат).

Бу мавзуда иккинчи жаҳон урушининг Ҳиндихитой мамлакатларига таъсири, Француз мустамлакачилик режимини тугатиш учун кураш, Женева кенгаши қарорлари, Вьетнамнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ривожланиши, АҚШ агрессиясига қарши мамлакатни бирлаштириш учун кураш, СШЖИ ва ХХР ёрдами, Жанубий Вьетнамни озод қилиш учун кураш, Вьетнам социалистик республикасининг ташкил этилиши, Вьетнамнинг ҳозирги босқичда иқтисодий ва маданий тараққиёти, Вьетнам -Ўзбекистон алоқалари, шунингдек, Лаос халқ демократик республикасининг эълон қилиниши, ЛХДП фаолияти, Лаос-Ўзбекистон муносабатлари, ҳозирги босқичда Лаос, Камбоджа тараққиёти, Народам Сианук дастури, 1970 йилги давлат тўнтариши, Лон Нол ҳукумати, Пол Пот режимлари, 1970 йилдаги воқеалар, Хун Сен ҳукуматининг ўрнатилиши, фуқаролар уруши, 1991 йил Париж битими,Народам Сианукнинг ҳокимиятга қайтиши, 1993 йилги сайловлар, Камбоджанинг ҳозирги даврдаги ички ва ташқи сиёсати, Камбоджа- Ўзбекистон муносабатлари очиб берилади.

24-МАВЗУ: Ҳиндистон, Покистон (3 соат).

Бу мавзуда Иккинчи жаҳон урушининг Ҳиндистонга таъсири, Миллий-озодлик ҳаракатининг ўсиши ва Ҳиндистоннинг мустақил деб эълон қилиниши ҳамда республиканинг ташкил топиши, Ж.Неру фаолияти, Ҳиндистон миллий конгресси, иқтисодий ва сиёсий ривожланиши, И.Ганди, Р.Ганди фаолияти, Наросимха Рао президентлиги, Ҳиндистоннинг ташқи сиёсати, ҳозирги даврда Ҳиндистон, Ҳиндистон-Ўзбекистон алоқалари ёритилади, шунингдек, Покистон Ислом Республикасининг ташкил топиши ва ривожланиши, Бангладеш давлатининг ташкил топиши, З.А.Бхутто даврида Покистон, Зиё ул Ҳақнинг ҳокимиятни идора қилиши ва сиёсати, Ғулом Исҳоқхон президентлиги, Беназир Бхуттонинг Бош вазирлик лавозимини эгаллаши, Навоз Шариф фаолияти, ҳозирги босқичда Покистон, Покистон-Ўзбекистон муносабатлари ёритиб берилади.

25-МАВЗУ: Эрон, Туркия, Афғонистон (3 соат).

Бу мавзуда Иккинчи жаҳон урушидан кейин Эронда демократик ва миллий-озодлик ҳаракатининг ўсиши, Масодиқ ҳукумати, АЭНКнинг тугатилиши, 60-йиллардаги ислоҳотлар ва уларнинг моҳияти, Эрондаги инқилоб ва шоҳ режимининг ағдарилиши. Оятулла Р.Ҳумайни фаолияти, 1980 йилги сайловлар, Саид Али Хомени, Эрон иқтисоди, Эрон-Ироқ уруши ва унинг оқибатлари, Рафсанжонийнинг ҳокимиятга келиши ва сиёсати, Эрон билан Ўзбекистон ўртасида иқтисодий ва маданий алоқалар. Ҳозирги босқичда Эроннинг ташқи ва ички сиёсати ўрганилади.Туркияда урушдан кейинги демократик ҳаракатларнинг ўсиши,Америка капиталининг Туркияга киритилиши,Б.Мендерис ва Ж.Гурсул ҳукумати, 1971 йилда Ф.Корутуркнинг президент қилиб сайланиши, 70-йиллардаги тараққиёт, ташқи сиёсат, 80-йиллардаги иқтисодий ўсиш, Турғут Озал сиёсати, Туркиянинг ривожланган давлатга айланиши, С.Демирэлнинг президент қилиб сайланиши, Туркия-Ўзбекистон алоқалари ва ҳозирги босқичда Туркиянинг ички ва ташқи сиёсати ёритилади.

Афғонистонда 70-йиллардаги тараққиёт, Подшо М.Зоҳиршоҳ ислоҳотлари, АХДПнинг тузилиши, 1973 йилги давлат тўнтариши, Афғонистоннинг республика деб эълон қилиниши, М.Таракий фаолияти, 1978 йилги Савр инқилоби, Б.Кармал сиёсати, 80-90 йилларда Афғонистонннинг тараққиёти, шўро қўшинларининг Афғонистонга киритилиши, фуқаролар уруши, Нажибулло президентлиги, Шўро қўшинларининг олиб чиқиб кетилиши, Б.Раббоний президентлиги, гуруҳлар ўртасидаги кураш, ҳозирги босқичда Афғонистондаги аҳвол, Афғонистон-Ўзбекистон муносабатлари ҳақида билимлар берилади.

26-МАВЗУ: Осиё-Тинч океан ҳудуди (1 соат).

Бу мавзуда Осиё-Тинч океан ҳудудига иккинчи жаҳон урушининг таъсири, Индонезиядаги 1945 йилги Август инқилоби ва мустақилликнинг қўлга киритилиши, Сукарно ҳукуматининг сиёсати, иқтисодий тараққиёт, хорижий мамлакатлар билан муносабатлар, 1965 йилги воқеалар, Генерал Сухарто режими. 70-80 йилларда мамлакатнинг ривожланиши, ташқи сиёсат, АСЕАНнинг роли, 1998 йилги воқеалар, ҳозирги босқичда Индонезиянинг ички ва ташқи сиёсати, Индонезия-Ўзбекистон алоқалар ўрганилади.

Малайзияда миллий-озодлик ҳаракатининг ўсиши, бирлашган халқ фронтининг юзага келиши, 1957 йил Малайзия Федерациясининг ташкил этилиши, Малайзия иқтисодиётининг тез ривожланиши, М.Махатхирнинг сиёсати, ҳозирги босқичда Малайзия, Малайзия-Ўзбекистон алоқалари, 1965 йилда Сингапурнинг мустақил деб эълон қилиниши, Халқ ҳаракати партияси фаолияти, Сингапурнинг юқори даражадаги иқтисодий тараққиёти, Ви Ким Винингнинг ички ва ташқи сиёсати, ҳозирги босқичда Сингапурнинг аҳволи ёритиб берилади.

27-МАВЗУ: Яқин Шарқ. Араб - Исроил муносабатлари (1 соат).

Бу масалада урушдан кейинги йилларда Яқин Шарқдаги аҳвол, Исроил давлатининг пайдо бўлиши 50-70 йиллардаги Араб-Исроил тўқнашувлари, 80-90 йилларда Яқин Шарқдаги вазият ва сепарат битимлар, Фаластин Озодлик ташкилотининг фаолияти, Исроилнинг иқтисодий ва сиёсий ривожланиши, 1995 йилги Фаластин озодлик ҳаракати билан Исроил ўртасидаги битим, Я.Арофат, И.Рабин ва Б.Нетаньяҳу фаолияти, ҳозирги босқичда Исроил, Ўзбекистон-Исроил алоқалари очиб берилади.

28-МАВЗУ: Араб мамлакатлари (2 соат).

Бу мавзуда Араб мамлакатларидаги вазиятнинг ўзига хослиги, «Ислом феномени», нефть экспорт қилувчи мамлакатлар ташкилоти (ОПЕК), «Ислом қурултойи» ташкилоти фаолияти, Мисрда 1952 йилги июль қурултойи ва Мисрнинг Миллий озодликка эришуви, Миср ҳукуматининг ички ва ташқи сиёсати, Ж.Абдул Носир фаолияти, 1956 йилги инглиз-француз-исроил ҳужуми, БАРнинг тузилиши, МАРга қайтиш, Анвар Садат сиёсати, 60-70- йиллардаги тараққиёт, Ҳ.Мубораккнинг ҳокимиятга келиши, ҳозирги босқичда Мисрнинг ички ва ташқи сиёсати, Миср-Ўзбекистон муносабатлари очиб берилади.

1943-1963 йилларда Сурия тараққиёти, Сурия Араб Республикасининг ташкил этилиши, мамлакатда ижтимоий-иқтисодий қайта қуришлар, БАССнинг ҳокимиятга келиши, Ҳ.Асад ҳокимиятининг сиёсати, тараққийпарвар миллий фронтнинг тузилиши, хорижий мамлакатлар билан алоқалар, ҳозирги босқичда Сурияннинг ички ва ташқи сиёсати, Сурия - Ўзбекистон алоқалари, Ироқнинг 1958 йилгача аҳволи, Ироқда 1958 йил июл инқилоби, Араб уйғониш партиясининг ҳокимиятга келиши, ички ва ташқи сиёсат, Саддам Ҳусайннинг ҳокимиятга келиши ва юритган сиёсати, Ироқ-Эрон уруши, Ироқнинг Қувайтга ҳужуми, БМТнинг Ироққа қарши иқтисодий санкцияси, 1998 йил БМТ комиссияси текширувлари, ҳозирги босқичда Ироқнинг ички ва ташқи сиёсати, Жазоир халқининг Француз мустамлакачиларига қарши кураши, МОФнинг фаолияти, Эвиан битими, Жазоир халқ демократик республикасининг тузилиши, Аҳмад Бин Белла фаолияти, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт, Шодли Бенжадиднинг ҳокимиятга келиши, 1992 йилда Али Кафиннннинг ҳокимиятга келиши, мамлакатдаги тартибсизликлар, ҳозирги босқичда Жазоирнинг ички ва ташқи сиёсати, Жазоир-Ўзбекистон алоқалари ёритилади.

29-МАВЗУ: Тропик Африка мамлакатлари (1 соат).

Бу мавзуда Тропик Африкада мустамлакачилар сиёсати ва унга қарши кураш, халқларнинг мустамлакачилик зулмидан озод бўлиши, бу курашда Африка бирлиги ташкилотининг роли, Африка мамлакатларидаги иқтисодий аҳвол, тропик Африкадаги бир қанча мамлакатлар тажрибаси, мустақил тараққиёт йўли, инқилобга қадар Гвинея-Бисау, Мозамбик, Анголанинг аҳволи, кейинги ўзгаришлар, инқилобгача бўлган Эфиопия, 1974 йилги инқилоб, Менгисту Хайли Мариам, Эфиопиядаги кейинги ўзгаришлар. Ҳозирги даврда Тропик Африка мамлакатларининг аҳволи, Тропик Африка давлатлари билан Ўзбекистоннинг алоқалари очиб берилади.

Тузувчилар:
К.НОРМАТОВ ,
тарих фанлари доктори, профессор,
Г.ҲИДОЯТОВ ,
тарих фанлари доктори, профессор,
М.ЛАФАСОВ,
тарих фанлари номзоди, доцент,
С.МАҲКАМОВ,
РТМнинг тарих ва ҳуқуқ фанларини ўқитиш маркази раҳбари

ТАРИХ САБОҚЛАРИ ИНСОННИ ҲУШЁРЛИККА ЎРГАТАДИ

1998-1999 ўқув йилида «Ўзбекистон тарихи» дарсларини 5-11-синфларда ўтиш бўйича услубий тавсиялар

(Давоми. Боши газетанинг 1998 йил 12 сентябрь, 14 ноябрь сонларида чоп этилган)

5-СИНФ
ВАТАН ТАРИХИДАН ҲИКОЯЛАР

V-боб (7 соат). Мамлакатимиз ҳудудининг Чор Россияси томонидан босиб олиниши ва унинг оқибатлари ҳамда Ўзбекистонда шўролар ҳукмронлиги даврига бағишланади.

«Россия билан савдо-дипломатик муносабатларнинг ривожланиши» мавзуси ёритилаётганда иқтисодий муносабатларнинг аҳамиятини кўрсатиш билан бирга рус ҳукмдорларининг ундан босқинчилик режаларини амалга оширишда фойдаланганликларини уқтириб ўтиш даркор. Қолган воқеалар ривожини рус чоризмининг ҳарбий фаолияти, ўлкамизда мустамлакачилик тузумининг ўрнатилиши ва Туркистон генерал губернаторлигининг эълон қилиниши орқали ҳикоя қилиш лозим. Халқнинг Чоризм мустамлакачилик сиёсатига қарши курашини Дукчи Эшон бошчилигидаги халқ қўзғолони ва унинг мустамлакачилар томонидан бостирилиши мисолида ҳам давом эттириш мумкин.

Россия мустамлакачилик сиёсатининг кейинги оқибатларини, мамлакатимизда шаклан бошқа, аммо мазмунан бир хил бўлган Совет тузумининг ўрнатилиши, индустрлаштириш ва коллективлаштиришдан иборат зўравонлик сиёсатининг ўтказилганини ҳикоялар орқали ўқувчиларга етказиш мумкин.

30-йиллардаги қонунчиликнинг бузилиши ва Ўзбек халқига нисбатан қатағон сиёсатининг ўтказилиши Ўзбекистоннинг атоқли олимлари, ёзувчилари, жамоат арбоблари ҳаёти ва фаолияти мисолида тушунтириш тавсия этилади (Абдурауф Фитрат, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Усмон Носир ва бошқалар).

«Ўзбекистон иккинчи жаҳон уруши йилларида» мавзуси ёритилаётганда ўзбек жангчиларининг фронтдаги қаҳрамонликлари, фронт ортидаги меҳнатда кўрсатган жонбозликлари, фашизмнинг янчилишига ўзбек халқининг қўшган ҳиссаси ҳақида гапириш керак.

Уруш туфайли ота-онасидан бевақт ажраган 14 болани ўз қарамоғига олган Шоаҳмад Шомаҳмудов ва унинг рафиқаси Баҳринисо ая ҳақидаги ҳикоя уруш давридаги меҳрибонлик, халқлар дўстлигининг ёрқин мисоли сифатида ўқувчиларга етказилиши лозим.

VI-боб (4 соат). Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг эълон қилиниши ва мустақилликнинг мустаҳкамланишини ёритишга бағишланади.

Мазкур дарсларни ўқувчиларнинг ёшига мос ҳолда, содда тилда, қизиқарли ва юқори савияда ўтказиш зарур. Мустақиллик эълон қилингунга қадар мамлакатимиз Президенти И. А. Каримов бошчилигида бир қатор қийинчиликлар енгиб ўтилганлиги ва мустақил юртимизнинг равнақи йўлида ҳозирги олиб борилаётган бунёдкорлик ишларига алоҳида урғу берилади.

Ушбу мавзу ёритилиши жараёнида мустақил давлатнинг барпо бўлиши қадам-бақадам кўрсатилади: Мустақилликнинг эълон қилиниши, Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий, маънавий ҳаёти, унинг жаҳонга юз тутиши, шунингдек, Давлатимиз рамзларининг маъноси шарҳланади.

Ўзбекистон Президенти сифатида Ислом Каримов фаолиятига алоҳида эътиборни қаратиш лозим. Юртбошимизнинг мамлакатимизни тараққиёт йўлига олиб чиқишдаги жонбозликлари, дунё давлатлари билан дипломатик алоқаларнинг мустаҳкамлаши, мамлакатда, шу билан бирга дунёда тинчликни ва барқарорликни сақлаш борасидаги фаолиятига ҳам тўхталиш зарур.

Умуман, мазкур боб материалларини ўтишда 5-синфлар учун академик Б. Аҳмедов томонидан тайёрланиб, 1998 йилнинг ноябрида нашрдан чиққан янги дарсликдан фойдаланиш тавсия қилинади.

6-СИНФ

«Кушон давлати» ва «Буюк ипак йўли» (5 соат) дарс мавзулари билан ушбу синфда дарс материаллари якунланади.

Кушон давлатининг вужудга келиши ҳақида сўз юритилганда унинг ҳудуди, ҳукмдорлари, хўжалик ва маданий ҳаёти, шаҳарлари, ҳунармандчилик, санъат ёдгорликлари, ички ва ташқи алоқалари, ёзуви ва диний эътиқодлари ҳақида кенг маълумот бериш лозим. Чунончи, ҳозирги Сурхондарё вилоятидаги Далварзинтепа Кушон давлатининг дастлабки пойтахти бўлганлигига ўқувчилар эътибори қаратилади.

Археологларнинг ушбу жойни ва Кўҳна Термиз, Зартепа, Холчаён каби шаҳарларни тадқиқ қилишлари бу давлат кечмишига кўпгина аниқликлар киритилганлиги таъкидланади. Умуман, Сурхондарёда Кушонлар даврига оид 110 та маданият ёдгорликлари аниқланганлиги айтилиб, мазкур салтанатнинг барҳам топиш сабаблари ўқувчилар билан таҳлил қилинади.

«Буюк ипак йўли»нинг вужудга келиши, йўналишлари ва тармоқларини ёритишда харита мазмунидан фойдаланилади. Унинг мамлакатимиз иқтисоди ва маданияти тараққиётидаги аҳамияти атрофлича, фактлар асосида очиб берилади. Жумладан, «Буюк ипак йўли» қадим замонлардан то XVI асргача ҳаракатда бўлиб, 3 минг йилдан зиёд давр мобайнида Шарқ ва Ғарб иқтисоди ва маданияти ўртасида «Олтин кўприк» бўлиб дунё бозорини гуллатганлиги, бизнинг шаҳарлар бу йўлнинг муҳим бўғини сифатида ушбу мамлакат карвонлари учун савдо-сотиқ ва мол алмашув бозори бўлганлиги таъкидланади.

Ҳозир мамлакатимиз шу қадимий Ипак йўлини тиклаш ва замонавий мазмун билан тўлдириш учун бутун куч-ғайратини сарфлаётгани фактлар асосида ёритилади.

Ўлкашуносликка (1 соат) бағишланган машғулотда энг қадимдан то IV асргача бўлган ўлкамиз тарихининг асосий босқичлари таҳлил қилинади ва умумлаштириш – такрорлаш дарсида курснинг асосий тушунчаларининг мазмуни шарҳланиб курс якунланади. Шуни ёдда тутиш лозимки, ушбу тавсияларни амалиётга жорий қилишда 1999 йил арафасида мазкур синф учун чоп этилган янги «Ўзбекистон тарихи» (муаллифлар А. Сагдуллаев, В. Костецкий, Н. Норқулов) дарслигидаги савол ва мустақил ишлаш учун топшириқлардан унумли фойдаланиш тавсия этилади.

7-СИНФ

V боб (10 соат) материаллари «Амир Темур ва Темурийлар давлати»га бағишланган бўлиб, уни баён қилишда ўқитувчи Амир Темурнинг ёшлигидан бошлаб, юртимизни мўғул босқинчиларидан озод қилиш, мамлакат қудратини юксалтириш ва миллат манфаати йўлида чеккан мислсиз заҳмати, ҳамда кўрсатган шижоатларини Соҳибқироннинг ҳаётномаси ҳисобланмиш «Зафар йўли» китобидан айрим ёрқин лавҳаларни келтириш билан ёритса мақсадга мувофиқ бўлади. Сўнгра, амир Темур ва темурийлар даврида мамлакатда фан ва маданият тараққиёти, ижтимоий-иқтисодий муносабатлар ривожини ҳар томонлама очиб бериш зарур.

Маълумки, улуғ тарихимизнинг инсоният ривожида катта из қолдирган қисми Мирзо Улуғбек фаолияти билан боғлиқ. Ушбу мавзуни ёритишда ўқитувчининг вазифаси амалдаги дарсликдан ташқари бошқа манбалардан, хусусан, Мирзо Улуғбек таваллудининг 600 йиллигига бағишланган тантаналарда юртбошимиз И. Каримов нутқларидан тегишли жойларини ўқувчиларга ёрқин далиллар асосида тушунарли қилиб етказишдир. Президентимизнинг ибораси билан айтганда, «ота-боболаримиз юлдузлар жадвалини тузганлигини» эслатиб, «айрим салтанатлар ҳали қабила-қабила бўлиб яшаган замонларда бизнинг муборак заминимизда илму-фан барқ уриб яшнагани, табиий илмлар мадрасаларда ўқитилгани, илмий академиялар ташкил этилиб, мағрибу машриққа ном таратганини» ўқувчилар онгига етказиш лозим. Шунингдек, темурий ҳукмдорлардан Шоҳруҳ Мирзо ва Ҳусайн Бойқаро фаолиятларини ҳам қисман шарҳлаб, ўша даврда яшаб ижод қилган машҳур илм-санъат аҳлларидан: Навоий, Беҳзод, Хондамир ва бошқаларнинг фаолиятига тўхталиб ўтиш лозим.

Темурийлар салтанатининг инқирози ва унинг парчаланиш сабабларини ҳам ўқувчилар билан таҳлил қилиш муҳимдир.

8-СИНФ

VI боб: XVIII аср – XIX аср биринчи ярмида Қўқон хонлиги (2 соат)

24-дарс: Қўқон хонлигининг ташкил топиши:
а) Хонликнинг ташкил топиш тарихидан
б) XYIII-XIX аср I ярмида хонликдаги сиёсий аҳвол
в) Қўқон-Бухоро муносабатлари
г) 1842 йилги қўзғолон ва унинг оқибати
д) Хонлик ҳаётида қипчоқлар ҳукмронлиги кучайишининг сабаблари
е) Қипчоқлар ҳукмронлигига хотима берилиши.

25-дарс: Қўқон хонлигининг ижтимоий аҳволи
а) Давлат тузилиши ва асосий давлат мансаблари
б) Ер эгалиги
в) Солиқ ва мажбуриятлар
г) Чет давлатлар билан савдо иқтисодий алоқалар.

VII боб. Ўзбек хонликлари маданияти (XVIII аср-XIX асрнинг биринчи ярми) (4 соат)

26-дарс: Бухоро давлати маданияти:
а) Марказий Осиё халқлари маданий ҳаётининг умумий манзараси
б) Тарих фани
в) Адабиёт
г) Меъморчилик.

27-дарс: Хива хонлиги маданияти:
а) Хоразм тарихчилик мактаби
б) Меъморчилик
в) Хонлик шаҳарлари.

28-дарс: Қўқон хонлиги маданияти
а) Амир Умархон ва Қўқон адабий муҳити
б) Тарихнавислик
в) Меъморчилик.

29-дарс: Умумлаштирувчи дарс.

VIII боб Ўзбек хонликларининг халқаро муносабатлари (5 соат)

30-дарс: XVI аср – XIX асрнинг биринчи ярмида хонликларнинг халқаро муносабатлари:
а) Бухоро давлатининг Ҳиндистон билан муносабати
б) Хонликларнинг Афғонистон, Эрон ва Қашқар билан муносабатлари
в) Марказий Осиёнинг ташқи савдода транзит вазифасини ўтай олмай қолиши сабаблари.

31-дарс: Хонликларнинг Россия билан савдо ва элчилик муносабатлари:
а) Хонликларнинг Россия билан савдо алоқалари кенгайишининг сабаблари
б) Аштархонийлар ва Россия
в) Россия-Хива муносабатлари
г) Россиянинг Марказий Осиёга нисбатан машъум ниятлари.

32-дарс. Марказий Осиёда Англия – Россия муносабатлари:
а) Марказий Осиёда Англия ва Россия муносабатлари кескинлашувининг сабаблари
б) Инглиз экспедициялари ва уларнинг мақсадлари
в) Россиянинг Марказий Осиёга нисбатан агрессив кайфиятининг кучайиши.

33-дарс: Мустақил ишлаш дарси. «XVI-XIX аср биринчи ярмида Жаҳон ва ўзбек хонликлари» жадвалини тузиш ва уни тўлғазиш

34-дарс: Якунловчи дарс.

9-СИНФ

IV боб XIX асрнинг 70-90 йилларида Туркистонда миллий озодлик ҳаракати бўлиб, унга 8 соат вақт ажратилгандир. Ўқувчилар оладиган асосий тушунчалар эса қуйидагилардан иборат: Миллий озодлик ҳаракатининг асосий сабаби, мустамлакачилар томонидан ўрнатилган сиёсий зулм бўлганлиги, сиёсий зулм миллий давлатчиликни емириш ҳосиласи эканлиги ўзлаштирилади. Иккинчи босқичда бу занжир иқтисодий талаш механизмини яратиб, Туркистон бойликлари мутлақ империя ва унинг амалдорлари хусусий мулки кўринишига ўтиб, халқимиз ўзининг ер ости, ер усти бойликларидан бегона ва мосуво қилинганлиги, ниҳоят, зулмнинг энг бадкирдор кўриниши халқимизнинг миллий ғурури, қадриятлари, дини, урф-одатлари, тарихи, тили яъни уни миллат сифатида барқарорлигини таъминлаган асосий омилларга чоризм тизими зарба беришни асосий режага киритиб, зулмнинг даҳшатли кўриниши маънавий зулм ўтказиш оқибатида Туркистонда қўзғолон учқунлари миллий озодлик алангасига айланганлиги диққат марказида бўлиши керак. Айниқса, ўлкада 1892-1898 йиллардаги миллий озодлик ҳаракатини кенгроқ ёритиш зарур.

V боб «XIX асрнинг охири XX аср бошларида Туркистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг шаклланиши» 6 соат дарс машғулоти қилиб ўтилиши мақсадга мувофиқдир.

Унда асосий эътибор қаратиладиган жиҳатлар Туркистонни ўзининг қўшимча хом ашё тизимига киритиш мақсадида рус мустамлакачи буржуазияси саноат доираларининг ёлланма меҳнатга асосланган корхоналарни қуришга киришуви, рус буржуазия вакилларининг Туркистонга ўз капиталини олиб кириш натижасида соф даромад манбаларини қўлга киритиши, уни амалга оширишда маҳаллий бойлар билан иттифоқлар вужудга келиши кўрсатилади. Бойликка ўч рус буржуазиясининг маҳаллий саноатчиларни моддий заиф, қарам ҳолатда сақлаш борасидаги иқтисодий сиёсати ва меҳнат аҳлини чидаб бўлмас зулмга дучор қилиши оқибатида кескин зиддиятлар келиб чиқиб, халқимиз орасидан Намоз Ботир каби Ватан ўғлонлари қуролли кураш усули билан улардан ўч ва қасос олишга киришганлиги, иккинчи томондан зиёлиларнинг илғор қатлами етишиб чиқиб, миллатни зулматдан маърифатга чорлагани, уларнинг маърифатдан истиқлол ғоялари сари етаклайдиган «Жадидлар ҳаракати» номи билан халқни уйғотишда тарихий хизмат қилганлари эътиборда тутилади. Жадидлар фаолиятига фақат истиқлолга эришгандан сўнггина ҳақиқий баҳо бериш мумкин бўлганлиги таъкидланади.

VI бобнинг асосий хусусиятлари 4 соатга мўлжалланган дарс давомида очишга йўналтирилган. Ўқувчилар диққатига ҳавола қилинадиган тушунчалар Биринчи жаҳон урушининг Туркистон халқлари моддий-маънавий ҳаётига салбий таъсири, жабр-зулм занжирининг янада мустаҳкамланиши, подшонинг туб жой халқларини мардикорликка сафарбар этиш ҳақидаги фармони, унинг порох идишга ўт қўйиши билан тенг бўлганлиги, натижада Туркистон ҳудуди даҳшатли қўзғолонлар гирдобига тортилиши, ва унинг Миллий озодлик ҳаракатига айланиши кўрсатилади. 1916 йилги қўзғолони туфайли Туркистон чоризмга қарши курашнинг иккинчи, яъни орқа томондаги иккинчи фронтини ҳосил қилгани, подшо уни қора қонга ботириш учун ғазаб отига минганлиги, шу боис Туркистон 1916 йил ҳақиқий жанг бораётган ҳудуд бўлиб қолганлиги очилади. Мустамлакачиликнинг жирканч қиёфаси 1916 йилги қўзғолонни бостиришда намоён бўлганлиги таъкидланиб, қўзғолоннинг тарихий аҳамияти ёритилади. Шунингдек, XIX аср охири ва XX аср бошларида Бухоро амирлиги ва Хива хонлигининг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳволи ҳамда Бухоро ва Хива жадидларининг фаолияти баён қилинади.

10-СИНФ

III Боб. Ўзбекистон Шўро мустамлакачилиги кучайиши даврида (1940-1985 й)

47-дарс: Ўзбекистон иккинчи жаҳон уруши йилларида:
а) Фашистлар Германиясининг собиқ совет империясига ҳужуми
б) Ўзбекистон иккинчи жаҳон уруши иштирокчиси. Урушнинг бошланғич даври машаққатлари
в) Иқтисодиётнинг ҳарбий изга туширилиши.

48-дарс: «Ҳамма нарса фронт учун, ҳамма нарса ғалаба учун»:
а) Мудофаа жамғармасига маблағ йиғилишида Ўзбек халқининг ҳиссаси
б) Уруш ва Ўзбекистон саноати
в) Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги уруш йилларида.

49-дарс: Ўзбекистон илм-фани ва маданияти уруш йилларида:
а) Илм-фан соҳасида эришилган ютуқлар
б) Республика Фанлар Академиясининг ташкил этилиши. Унинг илмий салоҳияти
в) Адабиётнинг ғалабага қўшган ҳиссаси
г) Уруш йилларида Ўзбекистон санъати ривожи
д) Ўзбек халқининг буюк инсонпарварлик намуналари.

50-дарс: Ўзбекистонлик жангчиларнинг жанговар жасоратлари:
а) Ўзбекистон жангчиларининг иккинчи жаҳон урушининг йирик жанглардаги жасорати
б) Ўзбекистонликларнинг қаршилик ҳаракатларидаги иштироки
в) Ўзбекистонлик разведкачиларнинг ғалабага қўшган ҳиссалари
г) С. Раҳимов – жасур ўзбек ўғлони
д) Ўзбекистонлик уруш қаҳрамонлари.

51-дарс: Ҳеч ким, ҳеч нарса унутилмайди:
а) Шаҳидлар хотирасини абадийлаштириш – муқаддас бурч
б) «Хотира китоби»нинг нашр этилиши
в) Ўзбекистон Президентининг 9 май Ғалаба кунини – Хотира куни деб белгилаш ҳақидаги ташаббуси.
г)Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари ҳақида Ўзбекистон ҳукуматининг ғамхўрлиги.

52-дарс: Урушдан кейинги йилларда халқ хўжалигининг тинч қурилишига ўтказилиши:
а) Саноатнинг тинчлик изига туширилиши
б) Саноат ишлаб чиқаришни янада ривожлантириш борасида амалга оширилган ишлар
в) Тинч қурилиш шароитида Ўзбекистон хўжалиги.

53-дарс: Жамият ҳаётида шахсга сиғинишнинг тўла қарор топиши:
а) Шахсга сиғинишнинг юзага келиши сабаблари. Сталин шахсига сиғинишнинг мудҳиш оқибатлари
б) Демократиянинг бутунлай барбод этилганлиги
в) Марказга қарамликнинг янада кучайиши.

54-55-дарслар: Ўзбекистон иқтисодининг Марказ манфаатларига тўла бўйсундирилиши:
а) Республикада саноат равнақининг марказ манфаатига хизмат қилиши
б) Саноат ривожининг салбий оқибатлари
в) Ўзбекистон табиий ва минерал хом ашёларининг ташиб кетилиши
г) Ишчи кадрлар тайёрлашдаги жиддий номутаносибликлар
д) Қишлоқ хўжалигида пахта якка ҳукмронлигининг қарор топиши
е) Орол фожиасининг рўй бериши ва унинг оқибатлари.

56-дарс: Халқ турмуш даражаси:
а) Халқ моддий ва маданий турмуш шароитида рўй берган жиддий ўзгаришлар
б) Ўзбекистонда аҳоли турмуш даражасининг Марказ ўртача турмуш даражасидан орқада қолиши сабаблари
в) Республикада вужудга келган оғир экологик ва эпидемиологик муаммолар.

57-дарс: Жамият ҳаётида турғунлик ҳолатининг юз бериши:
а) «Турғунлик даври», «турғунлик ҳолати» тушунчаларининг мазмуни
б) Нега собиқ Иттифоқ жамияти ҳаётида турғунлик ҳолати рўй берди?
в) Нега илғор давлатлар тажрибалари ишлаб чиқаришга жорий этилмади?

58-дарс: Такрорловчи – умумлаштирувчи дарс

11-СИНФ

39-дарс: Коррупция ва жиноятчиликнинг ҳамда маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик таҳдиди:
а) Коррупция ва жиноятчилик нима? Уларнинг хавфсизликка соладиган таҳдиди нималардан иборат?
б) Коррупция ва жиноятчиликка қарши курашда Ўзбекистон ҳукумати амалга оширган тадбирлар
в) Маҳаллийчилик ва уруғ-аймоқчилик нима? Унинг жамият ҳаётида ўйнайдиган салбий роли ҳақида.

40-дарс: Экологик муаммоларнинг хавфсизликка таҳдиди:
а) Экологиянинг инсоният тақдирида тутган ўрни
б) Ўзбекистонда экологик вазият
в) Орол фожиаси. Оролни қутқариш йўлида олиб борилаётган ишлар.

41-дарс: Жамиятимиз ҳаёти барқарорлигининг шартлари ва тараққиёт кафолатлари:
а) Барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари ҳақида
б) Маънавий қадриятлар ва миллий ўзликни англашнинг аҳамияти
в) Миллий давлатчиликни шакллантириш ва унинг мудофаа қобилиятини мустаҳкамлаш зарурлиги.

42-43-дарслар: Жамият барқарорлиги ва тараққиётнинг бошқа омиллари:
а) Демократик институтлар ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш
б) Бозор муносабатларини қарор топтириш ва мулкдорлар синфини шакллантиришнинг аҳамияти
в) Кучли ижтимоий сиёсатнинг ижтимоий барқарорликни таъминлашдаги ўрни
г) Ўзбекистон географик-стратегик имкониятларининг ҳамда табиий хом ашё ресурсларининг аҳамияти
д) Ўзбекистонда инсон салоҳияти, ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфраструктурасининг аҳамияти.
е) Халқаро ҳамжамият билан ҳамкорликнинг аҳамияти.

45-дарс: Такрорловчи – умумлаштирувчи дарс

46-47-дарслар: Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» китоби асосида семинар машғулоти ёки мулоқот дарси.

VI боб Иқтисодий бозор муносабатларига асосланган очиқ, демократик жамиятни бунёд этиш йўлида

48-дарс: Бозор муносабатлари ижтимоий тараққиётнинг бошланиши:
а) Иқтисодий ислоҳотнинг туб моҳияти
б) Маърифий бозор муносабатлари амалиётининг жаҳон тажрибаси
в) Ўзбекистонда ўтказилаётган иқтисодий ислоҳотларнинг босқичлари ҳақида.

49-дарс: Иқтисодий ислоҳотлар биринчи босқичи ва бу босқичда амалга оширилган вазифалар:
а) Бозор иқтисодини шакллантириш Ўзбекистон моделининг ишлаб чиқилиши
б) Иқтисодий ислоҳотлар ҳуқуқий негизининг яратилиши
в) Кўп укладли иқтисодиёт асосларининг яратилиши.

50-дарс: Бошқарув тизимининг ислоҳ қилиниши:
а) Иқтисодий ислоҳотлар даврида бошқарув тизимини ислоҳ қилишнинг зарурлиги
б) Маъмурий-буйруқбозлик тизимининг тугатилиши
в) Янги шароитда иқтисодиётни бошқариш.

51-дарс: Иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида:
а) Нархларнинг эркинлаштирилиши
б) Бозор инфратузилмасининг шакллантирилиши
в) Ташқи иқтисодий фаолиятнинг эркинлаштирилиши.

52-53-дарслар: Аграр соҳа ислоҳоти:
а) Ўзбекистон иқтисодиётида қишлоқ хўжалигининг ўрни ва имкониятлари
б) Аграр ислоҳнинг мақсади ва бу ислоҳ ҳуқуқий асосларининг шакллантирилиши
в) Ўзбекистон Республикаси Ер Кодекси
г) «Ширкат хўжалиги», «Деҳқон хўжалиги, «Фермер хўжалиги» тўғрисидаги Республика қонунлари
д) Ўзбекистон қишлоқ хўжалигининг бугунги аҳволи.

54-дарс: Иқтисодий ислоҳотлар ва аҳолининг ижтимоий ҳимояси:
а) Ижтимоий ҳимоя тушунчаси. Нега ижтимоий ҳимоя зарур?
б) Ўзбекистон ҳукуматининг аҳоли ижтимоий ҳимояси борасида юритган сиёсати.
в) Иқтисодий ислоҳот биринчи босқичининг асосий якунлари.

55-дарс: Иқтисодий ислоҳотлар жараёнининг чуқурлашуви:
а) Иқтисодий ислоҳотларнинг иккинчи босқичи ва бу босқич хусусиятлари
б) Рақобатчилик муҳитини шакллантиришнинг зарурлиги
в) Иқтисодий ислоҳот иккинчи босқичининг устувор вазифаси.

56-дарс: Ислоҳот йўлидаги муаммолар:
а) Миллий валютани муомалага киритиш муаммоси
б) Иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш муаммоси
в) Чет эл инвестициясини жалб этиш муаммолари
г) «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Республика қонуни.

Тузувчилар:
С. МАҲКАМОВ,
Ж. РАҲИМОВ,
В. КОСТЕЦКИЙ,
У. ЖЎРАЕВ

ЭРТАКЛАР, РИВОЯТЛАР МИЛЛИЙ РУҲИЯТ ХАЗИНАСИ, ҲУСН-АХЛОҚ ҚОМУСИ

Биз маънавий қадриятларни тиклашни миллий ўзликни англашнинг ўсишидан, халқнинг маънавий сарчашмаларига, унинг илдизларига қайтишдан иборат узвий, табиий жараён деб ҳисоблаймиз.

И. КАРИМОВ

Руҳшунос олимлар инсон руҳининг шаклланиш жараёнини босқичларга бўлар эканлар, шу босқичлар давомида она алласи билан миллий эртакларга ривояту афсоналарга алоҳида эътибор бериб тинмай тадқиқотлар олиб борадилар. Гоҳ ғамгин, гоҳ қувноқ айтиладиган алла оҳангида ва мазмунида нафақат бешик қучоқлаб тебранаётган онанинг орзу-умидлари, қувонч ва истаклари, балки бутун миллатнинг ҳам орзу-армонлари мужассам бўлади, деб таъкидлайдилар. Миллий руҳни шакллантиришда она алласи билан эртаклару ривоятларнинг ўрни буюк эканлигига юзлаб эртаклар, афсоналар тўқилган. Чақалоқлигида она алласини эшитмаса, болалигида эртак тингламаса, руҳиятида миллийлик оз бўлади деб таъкидлайдилар. Болалар дастлаб дунёни эртак орқали англайдилар. Эртак ўсмирни ўзи яшаб турган тор ҳовлидан кенг дунёга олиб чиқади. Девларни енгган қаҳрамонлар, ўн бошли аждаҳони ўлдирган паҳлавонлар, сеҳргарни маҳв қилиб, жодугарни банди қилган қўрқмас, ботир йигитлар билан таништиради. Элу юрт озодлиги учун жанг қилган Тўмарис, Широқлар ўсмирнинг кўз ўнгидан бирма-бир ўта бошлайди. Ҳунарманд кишининг ҳеч қачон доғда қолмаслиги, раҳмдил шафқатли кишининг ҳамиша муроди ҳосил бўлишлиги бола руҳини чароғон қилиб юборади. Эртаклардаги «Ёлғон гапирма – хижолат бўлмайсан» деган ҳикматлар тингловчининг онги ва қалбига аста-секин муҳрланиб боради. Табиатнинг сахий ва саховатлилиги, ҳайвонот оламининг меҳрга муҳтожлиги, қурт-қумурсқалару ҳашаротлар ҳам она табиатнинг бир бўлаги эканлиги эртакларда шундай чиройли тасвирланганки, инсон билан табиат бирлиги шундай ишонарли, қизиқарли таърифланганки, диққат билан тинглаган бола шу заҳотиёқ ўзини гўзал табиат оламида кўради. Гиёҳни босмоқлик, ҳашаротни эзмоқлик, ҳайвонни урмоқликнинг гуноҳи азим эканлигини чуқур ҳис қила бошлайди. Ҳайвонлар гапирганда, қушлар тилга кириб, ҳикмат сўзлаганда, дарахтлар соябон бўлай деб қаҳрамонлар ортидан эргашиб юрганини эшитганда, ўсмирнинг онгида сирли олам синоатини билишга қизиқиш уйғонади. Воқеалар гоҳ ер остида, гоҳ қорли тоғлар чўққисида, гоҳ кенг осмон гумбазида ривожланганда болада аста-секин хаёлот-фантазиянинг дастлабки белгилари шаклана бошлайди. Бугунги самолёту тез юрар машинаю сув ости кемаларининг «боболари» учар гиламлар, қулоғини бураса осмонга кўтариладиган ёғоч отлар, ярми одам балиқлар эканлигига энди ҳеч биримизда шубҳа йўқ.

Инсон боласида хаёлот (фантазия)ни ривожлантиришда эртагу ривоятларнинг олдига тушадиган бирон восита йўқ десак лоф бўлмас. Халқимиз минг йиллар давомида шундай кўп эртак айтганки, ҳаётнинг бирон жабҳаси четда қолган эмас, ахлоқ, одоб нормаларининг бирон қирраси эртакчиларнинг назаридан четда бўлмаган.

Эртагу ривоятларимиз минг йиллар давомида Муаллиму, Мударрис бўлиб каттаю кичикка бир хилда таълим, бир хилда тарбия бериб келган. Улар аждодларимизнинг орзу-армонларини, панду насиҳатларини ўзида жамлаб, нодир қомусга айланган. Ижодкорларнинг илҳомига манба бўлган. Бирон ижодкор йўкки, болалигида эртак тингламаган бўлса, хаёлотини чархлаб олмаган бўлса, бирон ихтирочи йўкки, фантазияси болалигидан бошланмаган бўлса. Ҳазрат Навоийнинг буюк ижодидан тортиб, Айтматовнинг жаҳоншумул асарларигача ҳамма-ҳаммасида у ёки бу маънода эртагу афсоналар иштирок этганини биламиз ва шу эртакда халқнинг даҳоси жамланганини кўриб завқланамиз. Қайси адибки, миллат руҳиятини ўзида яхши акс эттирган эртак ва афсонадан унумли фойдаланган бўлса, муваффақияти зўр бўлганини кўриб қувониб ҳам турибмиз.

Лекин минг афсуски, қатағон йилларида миллатнинг руҳиятини ўзида мукаммал акс эттирадиган ва чиройли ифодалайдиган бошқа нодир қадриятларимиз қаторида эртакка ҳам эътибор сусайди. Айтувчилар ва йиғувчилар эса юрак ҳовучлаб ишладилар. Ходи Зариф, Мансур Афзалов, Музайяна Алавия сингари фидойилар имконияти даражасида ўргандилар, йиғдилар. Халқ ижоди мисли булоқдек қайнаб туради, эртак ҳар йили эмас, ҳар куни тўқилади. Ҳар хонадонда, ҳар маҳаллада тўқилади. Ҳозиргача ўрганилган, йиғилиб чоп этилган эртаклар дарёдан томчи ҳам эмас. Ҳар эртакларимиз борки, Оврупо ёзма адабиётидаги роману қиссалардан қолишмасди. «Уч оғайни ботирлар» қайси саргузашт асардан қолишарди. «Маликаю ҳусниобод» ишқий қиссанинг чиройли, ихчам намунаси эмасмиди!

Эртак шундай бир гўзал жанрки, нон инсон боласининг кўнглига ҳеч қачон урмаганидек, бугун тўйиб эртага яна талаб қилиб турганидек эртагу ривоятлар ҳам етти яшардан етмиш ёшгача бўлганларнинг кўнглига ҳеч қачон урмайди, бугун эшитса эртага яна ва яна эшитгиси келаверади. Чунки бу жанрларда аждодларимизнинг покиза руҳи, иймону эътиқоди уфуриб туради.

Шукроналар бўлсинки, Истиқлолимиз туфайли ҳам ўзимизнинг буюк ўтмишимизга, ҳам ўтмишдан мерос қолган буюк, бебаҳо қадриятларимизга эга бўлдик, эга бўлганимизни дунёга маълум ҳам қилдик.

Ҳурматли Юртбошимиз таълим тизимини замон талаблари даражасида ислоҳ қилиш билан бирга миллий дастурни ҳам яратишдек буюк вазифани халқимизга ҳавола қилдилар, ўзлари раҳнамо ҳам бўляптилар. Миллий дастур йўналишида аждодларимиздан мерос қолган нодир қадриятларни ўрганиш, кўз қорачиғидек авайлаб кейинги авлодларга эҳтиётлаб етказиш муҳим касб этмоқда. Миллат ўз ўтмишини ўрганиш орқали ўзлигини англашга буюк эҳтиёж сезган, дили тўла армонда юрган эди. Оллоҳга шукрки, бундай ҳаракат кучайиб умумхалқ даражасига кўтарилиб боряпти.

Лекин ота-боболаримизнинг тарбия мактаби, энг катта дарслиги, ҳусни ахлоқ қомусидек бўлган эртакларимиз, афсонаю ривоятларимиз-чи?. Ҳали уларни ўрганишга етарли эътибор берганимиз йўқ. Сўнгги 70-80 йил ичида бир томондан ёзма адабиёт, матбуот, телерадио дастурларининг кучайганлиги, иккинчи томондан нимаики ўтмишдан қолган бўлса сарқит деб эълон қилиб нотўғри тасаввурда юрганлигимизни ҳам эътироф этишимиз керак. Энди ана шу бебаҳо қадриятларимизни ўрганиш ва йиғишга яхши шароит етилганлигини кўриб турибмиз. Эртак эшитган, айтиб юрган ва ўзлари ҳам ижод қилган авлод етмиш-саксон ёшга бориб қолди. Уларнинг руҳияти ва қалбидаги гўзаллик ўзлари билан кетиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас. Тўғри, Малик Муродов, Ҳожиакбар Шайхов сингари фидойилар афсонавий эртакларни йиғиб, нашр ҳам қилишган. Гоҳо кичик-кичик экспедициялар тузилиб ўттиз-қирқ хонадонда бўлиб эртагу афсоналарни йиғиб ҳам қайтганлар. Лекин республикамизда камида 6 миллион оила бор-ку, ўнтадан биттасида эртагу ривоятлар сақланиб қолган бўлса, камида 600.000 оилада нодир бойлигимиз мени қачон ёзиб оласан, қачон мени умуммиллат мулкига айлантирасан деб бетоқат кутиб турганини тан олишимиз керак. Бизнинг фикримизча эртаклару ривоятларни йиғишда масалан, мактаблар, адабиёт муаллимлари, маънавият дарсининг ташкилотчилари, юқори синф ўқувчилари иштирок этишлари керак бўлар. Айтайлик, 10 ёки 11 синф ўқувчилари «Танобчилар» ҳақида иншо ёзмасинлару, ўрнига эртакчи бувиси ёки бобосидан ўшалар билган нодир эртагу афсоналарни ёзиб келсалар, ҳар бир мактабда эртаклар бурчаги, майдончалари ташкил бўлса. Йиғилган нодир ва қимматбаҳо қадриятлар келишилган ҳолда ё мактабларнинг ўзида ёки вилоят кутубхоналарида сақланса. Хўш, бу хусусда жаҳон тажрибаси борми, бор, бор бўлганда ҳам яна қандай денг!.

Грузиянинг Схалтуба шаҳрида ўқувчи ва талабалар томонидан эртагу ривоятлар йиғилиб катта бир кутубхона ташкил қилиниб, «Авлодлар овози» деб ном берганлар. Украинада яшаб ўтган улкан педагог В. Сухомлинскийнинг мактабида ўқувчилар томонидан ёзилган ва йиғилган /Йиғилган сўзини алоҳида таъкидлаб айтмоқчиман/ 400 томлик эртаклар бебаҳо бойлик сифатида сақланмоқда, қайта-қайта нашр этилмоқда, дарсликларга ҳам киритилмоқда. Белоруссиянинг Гродно шаҳридаги эртаклар йиғиш ва эртаклар шаҳарчасини ташкил этишда улкан ёзувчи Васил Быков раҳбарлик қилганини севимли шоиримиз Пўлат Мўмин икковимиз кўриб, мамнун бўлганимизни ҳали-ҳали эслаб юрамиз. Ҳатто ўша куни биз болалар томонидан эртак усулида безатилган троллейбусга тушиб, шаҳарни сайру томоша ҳам қилганмиз. Бу ҳаракат, яъни эртаклар орқали миллатга ўзини ўзига англатиш, ёшлар қалбида миллий ғурур, миллий ифтихор ҳиссини тарбиялаш айниқса, Латвия, Литва, Эстонияда авж олган. Ўша ўлкаларда бирон мактаб йўкки, эртаклар йиғиш ҳаракати йўлга қўйилмаган, эртаклар майдончаси ташкил этилмаган бўлса, бирор туман ёки вилоят йўкки, ғоят чиройли безатилган эртаклар шаҳарчаси бунёд этилмаган бўлса. Бу ўлкаларда ҳар йили бир марта эртаклар куни ўтказилади. Ёшлардан биттаси машҳур қаҳрамон қиёфасида, биттаси кема ясаган нодир уста қиёфасида, биттаси фарзандини сақлаш учун аждаҳо билан олишган она қиёфасида кийиниб, безаниб чиқишади. Ўша кун умумхалқ байрамига айланиб кетади. Ўтмиш, ўтмишдаги ажойиб қаҳрамонлар, донишмандлару фидойилар билан фахрланиш ҳисси, ифтихор туйғуси бу шаҳар ва қишлоқларда тўлқин урганига неча бор гувоҳ бўлганмиз.

Бу ҳаракат ўқувчилар томонидан амалга оширилса ишни бузиб қўйиишмасмикан, дея ҳадиксирашу чўчишлар ҳам бўлиши мумкин. Чўчимаслик керак. Мен узоқ йиллардан буён мактаб ўқувчилари ўртасида «Ўйла, изла, топ» баҳсини олиб бораман. Ҳар галги учрашувга ихчамгина эртак ёки ривоят олиб келишларини шарт қилиб қўяман.

ОЛТИНЧИ СИНФ ЎҚУВЧИСИ АЙТГАН РИВОЯТ :

«Бир одам ўрмондаги айиқ билан дўстлашиб, уйига бошлаб келибди. Хотини «вой, ўлмасам, бу бадбашара сассиқни ҳозироқ йўқотинг» деб дод солибди. Шундан сўнг айиқ қўлига ойболтани олиб ҳозир бошимга урасан, бўлмаса хотинингни ҳам, ўзингни ҳам ўлдираман, дебди. Қўрқиб кетган эркак ойболта билан айиқнинг бошига туширибди. Бошидан шариллаб қони оққан куйи ўрмонга кетиб, бир неча кундан кейин айиқ яна қайтиб келиб, «Мана кўргин бошимдаги ярам битди, аммо хотинингнинг «сассиқ» деган сўзини ҳеч унута олмаяпман» деди.

«Тиғ яраси битади, тил яраси битмайди»

ЕТТИНЧИ СИНФ ЎҚУВЧИСИ АЙТГАН РИВОЯТ:

«Масжид мулласи Ҳажга жўнабди. Онаси, э, болам қариб қолдим, мени ҳам олиб кетсангчи, дея кўп ёлворибди. Мулла, мен масжиднинг имомиман, бормасам бўлмайди, сизни кейинроқ олиб бораман, деб жўнаб кетибди. Она ўксиб қолибди. Мулла сафарга кета туриб, бир масжидда тунабди. Ўша кечаси масжидда ўғирлик юз берибди. Ўғри оладиганини олиб кетибди-ю, муллани ушлаб олишибди. Мулла ўғри эмаслигини исботлай олмабди. Хуржунидаги жойнамоз, эски калишмахсини кўришиб, э, сен ҳали бошқа жойни ҳам ўмариб келганга ўхшайсан, деб муллани калтаклабдилар. Қози масжидда ухлагани учун унинг бир бармоғини, ўғирликда гумон қилингани учун яна бир бармоғини кесишга фатво берибди.

«Онани рози қилмаган кишини худо, албатта, жазолар экан».

Ҳамонки олтинчи ва еттинчи синф ўқувчилари ана шундай пурмаъно ривоятларни ёзиб олаётган эканлар, демакки, юқори синф ўқувчилари иншоолло, бу ишнинг уддасидан чиқа оладилар. Чўчишга ҳеч асос йўқ демоқчимиз. Муҳими, ушбу ҳаракат оммавий тус олиб, савобли ишдан бирон мактаб, бирон лицей ҳам четда қолмаса бас. Қолганини фидойиларнинг ўзлари маромига етказиб оладилар.

Хурсанд бўладиган ҳолат шуки, ушбу фикр ва мулоҳазаларни республика Халқ таълими вазирлиги, ЮНЕСКОнинг республика миллий комиссияси раҳбарияти маъқуллаб, ҳамкорликда ишлаш ниятини мамнуният билан баён қилиб, ўтаётган Аёллар йили таркибида мактабларда эртаклар йиғиш ойликлари ҳам бошланса, яшаб ўтган ва ҳозирда яшаб турган эртакчи оналаримизу, фозила бувиларимизнинг дилини шод, руҳини чароғон қилган бўлар эдик, дея таъкидлаяптилар.

Эҳтимол, тажрибали дўстларимиз ўз фикр-мулоҳазаларини, бу хусусдаги кузатишларини ҳам баён қилишар, эҳтимолки, ушбу савобли ҳам хайрли ҳаракатнинг услуби, низоми ҳам ишлаб чиқилар.

Шу билан навбатдаги сўзни жонкуяр профессор Малик Муродов, фантаст ёзувчи Ҳожиакбар Шайхов, Халқ таълими Андижон вилоят бўлимининг раҳбари эртагу ривоятларни жони дилидан севувчи муҳтарамларга ҳавола қилиб чўзилиб кетган фикру мулоҳазамни шу ерда тўхтатмоқчиман.

Худойберди ТЎХТАБОЕВ,
Халқаро «Олтин мерос» хайрия жамғармаси раиси,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

Bir soatlik dars

МЎЪЖИЗАНИНГ ҚИРҚ БЕШ ЛАҲЗАСИ

Биз таҳлил қилмоқчи бўлган информатика дарсини пойтахтимизнинг С. Раҳимов туманидаги А. Юнусов номли 234-мактабнинг олий тоифадаги ўқитувчиси Ш. Шозиётов олиб борди. У 1961 йилда М. Улуғбек номидаги ТошДУнинг механика ва математика факультетини тугатган. Физика-математика фанлари номзоди, доцент. 6 та дарслик ва ўқув қўлланмалари ҳамда 30 дан ортиқ илмий-услубий мақолаларнинг муаллифи. Халқ таълими аълочиси.

Информатика хонасига кирар эканмиз, хонанинг дид билан жиҳозланганига тан бердик. Давлат рамзлари, маънавият ва қадриятларимизни акс эттирувчи кўргазмали қуроллар, ЭҲМ тузилиши, ундан фойдаланишда қўл келадиган кўргазмалар ўқувчиларга тушунарли баён этилган. Компьютерлар ишлашга шай.

Устоз дарсни ўтган мавзуни мустаҳкамлашдан бошлади. У ўқувчиларни уч гуруҳга бўлиб, ҳар бирига қуйидаги саволларни берди:

1) космик кемалар ҳаракатини ўрганиш;

2) технологик жараёнларни бошқариш;

3) матнларни чоп этишда такрорланиш буйруғидан қандай фойдаланиш мумкин?

Мустақил фикрлаш, ўзаро баҳс ва мунозаралардан сўнг 1-гуруҳ ўқувчилари космик кемалар ҳаракатини ўрганишда ҳаракат қонуни берилган бўлса, кеманинг маълум вақт оралиқларида эгаллаган ҳолати ва тезлигини такрорлаш буйруғи ёрдамида аниқлаш мумкинлигини кўрсатиб ўтдилар. 2-гуруҳ ўқувчилари эса, технологик жараёнларда бир циклда ишлаш қонунияти берилса, такрорланиш буйруғи ёрдамида кейинги цикллар учун ишлаш қонуниятини умумлаштириш, хусусан, ишлаб чиқарилаётган буюмлар сонини ҳисоблаш мумкинлигини баён этдилар; 3-гуруҳдагилар эса такрорланувчи матнларни қайта кўздан кечириш буйруғи ёрдамида қандай чоп этиш мумкинлигини мисоллар билан тушунтирдилар.

Дарс жараёнини кузатар эканмиз, ўқувчилар мавжуд ўқув қўлланмалари билан чегараланмаганликларини сездик. Олган билимларини замонавий технологик жараёнларда қўллашга интилаётганликларига ишонч ҳосил қилдик.

Устоз берилган жавобларни умумлаштириб, такрорланиш буйруғини такрорланиш сони олдиндан маълум бўлмаган ёки олдиндан маълум бўлган масалалар учун қўллаш мумкинлигини мисоллар билан тушунтирди.

Хонадаги «Бугун дарсда» тахтасига янги мавзу:

«Такрорланиш сони маълум бўлган масалаларни бейсик тилида ечиш» ёзилган. Шунингдек, мавзуга оид масалани ечиш алгоритм схемаси ва бейсик тилидаги дастур осилган.

Янги мавзуни баён қилишга ўтар экан, ўқитувчи такрорланиш сони маълум бўлган масалалар устида тўхталди. Жумладан, ҳаракат қонуни берилган нуқтанинг маълум миқдор ва вақт оралиқларидаги ҳолати, тезлиги ва тезланишини аниқлашда ёки аргумент маълум қадам билан ўзгарганда унга мос функциянинг қийматларини аниқлаш мумкинлигини таъкидлаб ўтди.

Устоз берилган функцияни аргумент 1 дан 10 гача ўзгарганда, унинг қийматларини ҳисоблашда келтирилган алгоритм схемасидан фойдаланди. Аргументнинг функция мавжуд бўлмаган қийматларида шартли ўтиш буйруғидан қандай фойдаланиш кераклигини баён этди. Шу билан бирга, алгоритм схемасидан фойдаланиб, бейсик тилидаги дастурни осонгина тузиш мумкинлигини кўрсатди. Шундан сўнг ўқувчилар компьютерда берилган дастурни созлашга киришдилар.

Ўқувчиларнинг иштиёқ билан компьютер тугмаларини босиб, натижа олаётганларини кўриб, бундан 10-15 йил муқаддам дарсга 45 лаҳзалик мўъжиза деб таъриф беришгани ёдимга тушди.

Устоз ҳар бир ўқувчига алоҳида топшириқлар бериб, функция кўринишини, ҳисоблаш қадамини қандай ўзгартириш зарурлигини изоҳларди. Ўқувчилар компьютерда шу қадар берилиб ишлар эдиларки, ҳатто қўнғироқ чалингандан кейин ҳам ўринларидан туришмасди...

Танаффусда ўқувчиларнинг дарс юзасидан қизғин мунозаралари давом этарди. Демак, ҳар бир дарс бугунгисидек қизиқарли ва муаммоли экан.

Мактабда 3 та компьютер хонаси бор. Уларда ишлаш учун кўплаб дастурлар мавжуд. Мактаб раҳбарияти «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»ни амалга ошира бориб, информатика фанидан малакали ўқитувчиларни танлаб олишга алоҳида эътибор бермоқда. Мактаб туман миқёсида ўзига хос информатика марказидир. Имтиҳонлар даврида мактабда туман тест маркази иш олиб боради. ЭҲМларни нафақат «ИҲТА» дарсларида, балки она тили, математика ва бошқа фанларда, бошланғич таълим жараёнида, кўча ҳаракати қоидаларини ўргатишда ҳам самарали қўллашмоқда.

Ҳикматилла АБДУЛЛАЕВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи

ЯХШИ ТААССУРОТ БИЛАН

А. Авлоний номидаги ХТХМОМИ Табиий фанлар кафедрасида 4-9 январь кунлари «Экологиядан мақсадли курс (маърузачилар гуруҳи) ўтказилди. Ушбу курсни ўтказишда ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси, Республика таълим маркази мутахассислари, ҳамда экология ва табиатни муҳофаза қилиш бўйича дастур, қўлланма муаллифлари иштирок этдилар.

Бунда тингловчи сифатида асосан Республикамиз вилоятларидаги педагогик ходимларни малакасини ошириш институтида маъруза ўқувчи ходимлар иштирок этдилар. 36 соатга мўлжалланган назарий ва илмий-услубий тавсия ва кўрсатмалар берилди.

Курс бошланишида «Экологик таълим ва тарбия» бўйича семинар кенгаш ўтказилди. Семинар кенгаш ишида президент девонининг фан ва таълим бўйича етакчи маслаҳатчиси, психология фанлари доктори, профессор Ғ. Б. Шоумаров, ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги вакили А. Ю. Умаровлар қатнашдилар. Улар ўз маърузаларида минтақадаги экологик муаммолар, уларнинг келиб чиқиш сабаблари, бартараф этиш йўллари ҳамда таълимда узлуксиз экологик билим ва тарбия беришга оид назарий-илмий амалий маслаҳатлар бердилар.

Шундан кейинги кунларда курс олдиндан белгиланган режа ва дастур асосида ўз ишини давом эттирди. Курс давомида муаллифлар, етакчи мутахассисларнинг қизиқарли маърузалари, янгиликлари тингланди ҳамда Тошкент шаҳридаги экологияга йўналтирилган 305-мактабга борилиб, унинг ўқув хоналарининг жиҳозланиши, низоми, ўқув режалари ҳамда ўқитувчилари билан қизиқарли учрашув ўтказилди. Шунингдек, жойлардан келган ВПХМОИ ходимлари, яъни тингловчилар билан ўзаро илғор иш тажрибалари алмашинилди.

Курс охирида тингловчиларга керакли режа, дастур ва қўлланмалар тақдим этилди.

Т. АНОРҚУЛОВ

БОЛА РУҲИЯТИНИ АНГЛАЯПМИЗМИ?

Jonli muloqot

Айни кунда илм масканларида минг-минглаб тушунчалар ўғил-қизлар онгига сингдирилмоқда. Бироқ улар жим: на сўрайди, на баҳсга киришади. Аҳволни қай тарзда ўнгласа бўлади? Умуман ўқитувчи ва ўқувчи бир-бирларини англашларида қандай омилларга таянганлари маъқул? Умумий ўрта таълимни жонлантирмоқ учун яна қандай юмушларни амалга оширмоқ лозим? Ҳар гал Тошкент шаҳар халқ таълими ходимлари малакасини ошириш институти курсларида шу каби долзарб мавзуларда ўтказилган суҳбатлар ижодий баҳс-мунозараларга айланиб кетади.

Бу сафарги ана шундай қизиқарли мулоқот-машғулотлардан бири давра суҳбати шаклида таълим-тарбия ишлари бўйича раҳбар ўринбосарлари гуруҳида ташкиллаштирилди. «Саховат - инсон зийнати» мавзусидаги ушбу давра суҳбатини фалсафа фанлари номзоди, профессор Азиза Зайнутдинова бошлаб берди. Хусусан, у ўғил-қизларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси ҳамда уларни комил инсонлар этиб тарбиялашда нималарга асосий эътибор бериш зарурлигига тўхталди.

Баҳс-мунозараларда гуруҳ раҳбари Салтанат Йўлдошева, 270-мактабнинг таълим-тарбия ишлари бўйича раҳбар муовини Муқаддас Қосимова ва бошқалар фаол қатнашдилар. Улар ўртага ташланган «Инсон саховатли бўлиб дунёга келадими ёки бу хислат ҳаёт сўқмоқларида шаклланадими?», «Раҳбарда сизнингча, яна қандай фазилатлар мужассам бўлиши керак» сингари саволларга атрофлича жавоб қайтаришиб, ўқувчи ва ўқитувчи руҳиятини англаш борасидаги тажрибаларини ҳам баён қилдилар... Хуллас, маънавий мавзуга бағишлаб ўтказилган амалий мунозара машғулоти гуруҳ тингловчиларида катта таассурот қолдирди.

Раъно САЙДАЗИМОВА,
Яккасарой туманидаги 127-мактабнинг илмий ишлар бўйича директор ўринбосари

Шаҳрисабз туман маданий марказида миллий ҳунармандчилик тўгараклари мунтазам ишлаб туради. Қатнашчилар бу ерда турли касб сирларини қизиқиш билан ўрганишмоқда.

Суратда: ҳайкалтарошлик тўгараги раҳбари Адолат Исоқова шогирдларининг ижод намуналарини кўздан кечирмоқда.

Суратни Р. АЛЬБЕКОВ олган.

ҚИЗҒИН МУҲОКАМА

Куни кеча Самарқандда Ўзбекистон олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг кўчма амалий семинари бўлиб ўтди. «Академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлари ўқувчиларининг билим олиш савияси, кўникма ва малакаларини назорат қилишда рейтинг тизимини жорий этиш масалалари»га бағишланган ушбу анжуманда Республика вилоятларидаги барча академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлари вакиллари иштирок этишди.

Семинарда Гулистон Давлат университети қошидаги академик лицей директори ўринбосари М.Исроилов, Самарқанд тиббиёт касб-ҳунар коллежи директори ўринбосари М.Раҳимовлар ўз билим даргоҳларида рейтинг тизимини қўллаш борасидаги тажрибаларини сўзлаб беришди. Сўнгра анжуман иштирокчилари бешта ишчи гуруҳига бўлиниб, олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан тавсия этилган рейтинг тизими тўғрисидаги Низом лойиҳасини муҳокама этдилар ҳамда ушбу ҳужжатнинг якуний вариантини қабул қилдилар.

Семинар ишида ўрта-махсус касб-ҳунар таълими Маркази раҳбари ўринбосари Х.Маъсудов ва Самарқанд вилояти ҳокими ўринбосари Х.Нуриллаевлар сўзга чиқдилар.

Хайрулла ҲАМРОЕВ,
«Улуғбек ворислари» газетаси муҳаррири

ТАЛАБАНИНГ МАЪНАВИЙ ДУНЁСИ

Ёшлик — саодат, оламолам имконият! Кимга берилмаган бу давр? Илм-ҳунар инсон умрининг ана шу фаслида забт этилади. Таъбир жоиз бўлса, талабалик ёшлик йилларининг романтикага бой кезлари. Бу бахтга эришганлар қанча? Эришмаганлар ҳам анча...

Мухбиримиз Тошкент Давлат университетининг бир гуруҳ фаол талабалари ва аспирантлари иштирокида давра суҳбати уюштирди. Улар илм олиш, ғурур, фахр-ифтихор, оилавий муаммолар, меҳр мурувват, кишиларнинг ўзаро муносабатлари хусусида кўнгилдагиларини тўкиб солишди.

Гулноз Кароматова — хорижий филология факультети V-курс талабаси, Президент стипендияси совриндори:

— Айрим davраларда «совет замони»ни қўмсашади. Менинг энсам қотади. Нега деганда, Ўзбекистоннинг мустақил давлат сифатида эътироф этилиши қанчадан қанча ўзгаришларни бошлаб бермади? Ёшларнинг илм олишга қизиқишлари сусайди, деган фикр ҳам сийқадир. Тоталитар тузум даврида илмга ташналик жуда кучли эди, дегувчиларга тамоман қаршиман. Ваҳоланки, ўша даврда ҳам илм олишга лаёқати кучли ёшлар орасида уларнинг акси ҳам бор эди-ку?

Юлдузхон Собирхонова — хорижий филология факультети 3 - босқич аспиранти (чет эл адабиёти ва танқиди кафедраси):

— Сиз жуда тўғри таъкидладингиз, Гулнозхон. «Ёшликда олинган билим тошга ўйилган нақш» кабидир. Биз кўпинча, илм олишнинг аҳамиятини тарғиб этамиз. Чунки жамиятни илм-маърифатли кишилар бошқаришади. Бадиийроқ иборада таърифлайдиган бўлсак, зиёлиларнинг мияси, ақли, шуури она юрт, давлат, бутун фуқаролар манфаати билан қоришиб кетади.

Менинг назаримда, бугунги ёшларда миллий ифтихор, ғурур туйғуси денгиз сувлари каби жўшиб тургандек. Биз нақадар улуғ аждодлари бор элмиз, ахир? Алишер Навоий, Бобур, Хоразмий, Ибн Сино, Форобий, Амир Темур, Улуғбек каби улуғ боболаримиз билан қайси биримиз фахрланмаймиз? Айтинг-чи, улар каби алломалар қайси элда бор, қайси элда кўп?

Умарбек Авезов — механика-математика факультети 1 - курс талабаси:

— Омадим чопиб ўқишга кирдим. Математика — мен учун ҳамма фанларнинг отаси.

Ётоқхонада яшаймиз. Иккинчи уйдек азиз бўлиб қолган ётоқхонада айрим курсдошларимнинг ўз бўш вақтларини уйқу билан ёки карта ўйнаб ўтказаётганларини кўрсам, нафратим қўзийди. Одамнинг қандайлигини унинг бўш вақтга муносабатидан билиш мумкин.

Менинг бўш вақтларим эса кутубхонада ўтади. Футбол, волейбол жону дилим. Хоразмда яшаётган ота-онамга тез-тез соғинчилик мактуби йўллаб тураман. Баъзан дўстларим танбеҳ беришади: «Хат ёзишданам зерикмайсан-а?» Мен айтаманки, хат ҳам ярим дийдор. Яқин инсонлардан хабардор бўлиш учун битилган мактуб ахир қувонч-ку?!

Юлдузхон Собирхонова:

— Бизнинг ёшларимиз кўпинча моддий жиҳатдан тўкисликка интиладилар. Ҳаётдан фақат талаб қилиш эмас,- балки унга бериш ҳам керак. Руҳий дунёмиз қай даражада? Савол саволлигича қолаверади. Шу жиҳатдан олганда, жамиятимизда овозга қўядиган муаммолар анчагина.

Ёшларнинг сўзлашиш ҳолатига эътибор берсак, нокерак, тўмтоқ, баъзан беибо сўзларни кўп ишлатишади. «Анақа-де», «Мазгини крутит қилма», «сволич», «короче», «гап йўқ», «додаси» каби қурама сўзларни эшитганимда, ғашим келади. Чиройли нутқ ирод этиш ҳам маънавият.

Малоҳат Бекжонова — механика-математика факультети талабаси:

— Ижарада яшайман. Талабалик даври ҳам югур-югур билан ўтиб кетаверар экан. Кутубхона, аудитория, бозор-ўчар...

Хорижий давлатларда ўқишга кетаётган курсдошларим Карим Собиров, Шерзод Ҳайитов, Шаҳноза Назароваларга ҳавас билан қарайман.

Ўзбек талаба қизлари ҳар жиҳатдан мукаммал бўлиши керак деб ўйлайман. Яқинда таниқли шоира Турсуной Содиқова билан дилдан суҳбат қуриб, бой маънавий озуқа олдик.

Гулноз Кароматова:

— Малоҳатнинг фикрларига қўшимчам бор. Бугунги ёшларнинг маънавий дунёсини бойитадиган манбалар жуда кўп. Мумтоз санъат турларидан зериккан ёшлар хато қилишади. Муножот Йўлчиева , Берта Давидоваларни севиб тинглайман. Ғарб мусиқа санъати вакиллари Моцарт, Штраус, Чайковский, Бетховендан уларнинг қаери кам?

Юлдузхон Собирхонова:

— Стендалнинг «Қизил ва қора» романида шундай жумла бор: «Парижда тартибли кийинган одамларни учратиш мумкин. Вилоятларда эса иродали одамлар кўпроқ учрайди»

Бу билан нима демоқчиман? Биздаги иллатлардан бири маҳаллийчиликдир. Фалончи самарқандлик, фалончи қаршилик... Хўш, шунга нима бўпти? Худди шундай фикр юритувчилар фисқу фасод, ғийбатнинг

Davra suhbati

ҳам уяси бўлишади.

Она еримизнинг камтарлиги тўғрисида фикрим бор. Унга дуч келган нарсаларни улоқтириб кетаверамиз. Лекин у ҳаммамизни кўтариб туради, озиқлантиради. Кибру ҳавога берилиб осмонга сапчиганимиз билан унга етолмаймиз. Осмонўпар бинолар деймизу, у ҳам ер устида...

* * *

Суҳбатдошлар бир-бирининг гапини илиб кетишар, фикр-фикрга уланарди. Уларни тинглай туриб, айрим davраларда эшитганим: «Бугунги ёшлар ундоқ-мундоқ» деган иддаонинг пуч эканлигига амин бўлдим. Битта-ярим курмаги бўлгани билан гуруч ёмон бўлиб қолмайди, ахир?! Бинобарин, ўз тенгқурларидан 3-4 қадам илгари одимлаётган бу фаол талабалар эрта-индин юртнинг фидойи кишиларига айланишларига қатъий ишониш мумкин.

Давра суҳбатини Хулкар Тўйманова оққа кўчирди.

10 yanvar – Oybek tug'ilgan kun

«...ҚИШЛАРИДА ШИВИРЛАР БАҲОР»

(Бир шеър тарихи)

Ҳар бир йирик шоир бисотида бўлганидек, Ойбек ижодида ҳам шеърият мухлисларининг меҳр-муҳаббатларини қозониб келаётган лирик дурдоналар оз эмас. «Бир ўлкаки...» сўзлари билан бошланувчи «Ўзбекистон» шеъри ана шундай дурдоналар сирасидан, десак, янглишмаган бўламиз.

Бу шеър гарчанд 1934 йилнинг ноябрь ойида майдонга келган бўлсада, фақатгина 1955 йилдан – Ойбекнинг «Қуёш қўшиғи» тўплами чоп этилган вақтдан бошлаб олий ва ўрта ўқув юртларининг адабиёт дастурларидан мустаҳкам ўрин олди. Ойбек лирикасининг бу гўзал намунаси узоқ йиллар мобайнида халқимизнинг ўзбек диёри ҳақидаги самимий туйғу ва кечинмаларини ўзида ифодалаб келди.

Ижодий жараённинг ажабтовур томонлари бор. Баъзан узоқ даврлар мобайнида яхши билганингиз кичик бир шеърнинг ижодий тарихи бўлганидек, унинг пайдо бўлишига туртки берган омиллар ҳам дафъатан қалқиб чиқади. Ушбу шеър ҳам бундан мустасно эмас. Унинг ҳам яратилиш тарихи, пайдо бўлишига сабабчи бўлган омиллари бор.

1934 йил августида Чўлпон аруз вазнида «Бизнинг ватан» деган шеърини ёзди. Ўша йилнинг ноябрь ойида Ойбек ҳам «Ўзбекистон» шеърини яратди. Агар ҳар иккала шеърни ёнма-ён қўйиб ўқисак, уларнинг бир-бирига ғоятда яқин эканлиги маълум бўлади.

Ер юзинда ўзга бир олам
эрур бизнинг ватан,
Бошқа ҳар бир ўлкадан кенг,
ҳар диёрдан каттакон.
Ҳар томондан юксалиш
сорига ташлаб зўр қадам,
Дашту саҳроси анинг гул-гул
очилмишдир чаман!..

Чўлпон ана шу дастлабки сатрларда кўзга ташланган юксалиш мавзуини ривожлантира бориб, мамлакатимизда барпо этилаётган янги жамиятдаги илм-фан ва меҳнатнинг салмоғини кўрсатишга алоҳида эътиборни қаратган. Худди шу нарса Ойбекнинг ҳам диққат-эътибори марказида туради ва у, худди Чўлпон билан ижодий баҳсга киришгандек, Ўзбекистоннинг илмий-техник йўналишда эришган ютуқларини поэтиклаштиради:

Далаларда машинанинг
тетик нафаси,
Уфқларнинг зумрад
кўксин ўпар пахтазор.
Чоллар – йигит, йигит-
чалар чақмоқдай ёнар,
Эркин меҳнат бахтли
кўзда чўғ каби порлар,
Ироданинг қилич янглиғ
ўткирдир дами...

Агар Чўлпон билан Ойбекнинг бу икки шеърини ўзаро муқояса қилсак, уларнинг бир ғоявий йўналишга эга эканлиги маълум бўлади. Тахмин қилиш мумкинки, Ойбек устозининг бу шеъридан яхши хабардор бўлибгина қолмай, ундан муайян даражада «ғоявий» туртки ҳам олган.

Сир эмас, Ойбекнинг шоир сифатидаги шаклланишида Чўлпон билан бирга XX аср бошларидаги турк шеърияти ҳам муҳим аҳамиятга моликдир. Асримизнинг 10-йилларида жунбушга келган жадидчилик ҳаракати шу даврда турк шеъриятида катта куч билан эсган ҳуррият ва миллий тараққиёт ғояларини ўзбек диёрига олиб келди. Бу қутлуғ жараён 20-йилларнинг бошларида ҳам давом этиб, ўзбек шеъриятининг Ойбек сингари вакилини таъсир доирасига тортди.

«Янги турк поэзиясининг асарлари, — деган эди Ойбек таржимон А. Наумов билан суҳбатда, — мени илк марта лирик соддалик йўлида изланишга ўргатди. Мен турк поэзияси билан техникумнинг студенти бўлган йилларимда танишдим. Ўша пайтда Бокуда Яҳё Камол, Ризо Тавфиқ, Абдулҳақ Ҳомид ва бошқа бир неча турк шоирларининг асарлари нашр қилинганди. Бу асарлар менинг ҳам қўлимга тушиб қолди. Булар ҳозир ҳам менда сақланади. Яқинда уларни қайтадан варақларканман, илк марта таъсирланганимни кўз олдимга келтирдим».

Кези келганда шуни айтиш жоизки, Фитрат, Чўлпон, Ҳамза сингари жадид шоирлари ижодида ватан мавзуининг кенг ўрин эгаллашида ҳам турк шеърий маданиятининг таъсири оз эмас. Ёш усмонлилар ҳаракатининг назариётчиларидан бири Зиё Кўкалп турклардаги беш ахлоқнинг биринчиси сифатида ватаний ахлоқни кўрсатиб, бундай ёзган:

«Туркларнинг ... кўп юксак қиймат берадиган ахлоқи ватаний ахлоқдир. Чунки ижтимоий уюшмалар орасида том ва мустақил бир ҳаётда соҳиб бўлган ва бир ижтимоий алоқадорлик моҳиятига эга бўлгани фақат «Миллат» ва «Ватан» номлари берилган уюшмалардир. Оилалар бу ижтимоий алоқадорликнинг ҳужжатларидир, маслакий уюшмалар эса ришталардир. Миллатдан яна кенгроқ бўлган «Уммат» ва «Байналмилалчилик» каби уюшмаларга келинса, улар жамият моҳиятида эмас, жамиятлардан таркиб топган бир жамия (конгломерат) моҳиятидадирлар. Бу уюшмалардан ҳар бири фақат бир хусусий умумийликка эга экан, бир миллат ҳар бир хусусда шахсларни бирлаштирувчи бирлик демакдир. У ҳолда Миллат мафкураси бошқа уюшмаларга оид мафкуралардан, масалан, Оила мафкурасидан, Маслак мафкурасидан, Уммат мафкурасидан, Маданият ва Байналмилалчилик мафкурасидан янада юқорироқдир. Шу туфайли ватаний ахлоқнинг бошқа ахлоқлардан ҳам устун бўлиши лозим бўлади.

Ана шундай эътиқодга эга бўлган турк жадидлари асримиз бошларида ўз асарларида ватанпарварлик ғояларини олға суриш, она ватан образини яратиш, ватандошларида ватан ва миллат туйғусини шакллантиришга катта эътибор бердилар. Жумладан, Зиё Кўкалпнинг ўзи 1910 йили қуйидаги сатрлар билан бошланувчи «Ватан» шеърини ёзди:

Бир ўлкаки, жомесида
туркча азон ўқилур,
Қишлоқлик ҳам англар
бунда маъносини дуонинг.
Бир ўлкаки, мактабида
туркча Қуръон ўқилур,
Катта-кичик ҳар ким билур
буйруғини Худонинг,
Эй, Туркўғли, шу ердадир,
демак, сенинг ватанинг!

Ойбек 1934 йили «Ўзбекистон» шеърини ёзишга киришганда Зиё Кўкалпнинг ана шу шеърий шаклидан фойдаланишни ўринли, деб топди. Ўз даврида нафақат Туркияда, балки Туркистонда ҳам машҳур бўлган ва кишиларда туркий масканларга нисбатан меҳр-муҳаббат туйғусини уйғотган бу шеърнинг тантанавор руҳи унинг ўн беш ҳижолик вазни ва ҳар бир банди «Бир ўлкаки...» деган сўзлар билан бошланувчи услубий товланмасида айниқса ёрқин ифодаланган эди. Ойбек худди шу шаклни ўз бадиий ниятининг рўёбга чиқишига ёрдам берувчи восита деб билди. Ўн беш ҳижоли вазнни ўн уч ҳижоли бармоққа келтирди-да, Зиё Кўкалпнинг ababb, вгвгб тартибидаги қофия тизимини аббба, вгггв тарзида янгилади. Энг муҳими, шеърга XX асрдек чопағон давр руҳини теран сингдиришга эришди.

Шу тарзда Ойбек Чўлпон шеъридаги ғоявий йўналишдан ва Зиё Кўкалп шеъридаги бадиий шаклдан фойдаланган ҳолда ўзбек юртини оҳори тўкилмаган образлар ёрдамида улуғловчи шеърини яратди. Натижада унинг:

Бир ўлкаки, тупроғида
олтин гуллайди,
Бир ўлкаки, қишларида
шивирлар баҳор.
Бир ўлкаки, сал кўрмаса,
қуёш соғинар...
Бир ўлкаки, ғайратидан
асаби чақнар.
Бахт тошини чақиб бунда
куч гувуллайди

сатрлари билан бошланувчи гўзал шеъри майдонга келди.

Абдулла Қаҳҳор ҳаёт ва адабиётдаги гўзаллик тўғрисида сўзлаб, «Қоронғи кечада отилган мушак ҳам гўзал, қуёшга қараб хандон ташлаб турган гул ҳам гўзал» деган ва гулнинг гўзаллигини «тўқ гўзаллик», деб атаган, «чунки унинг бағрида ҳаёт бор», деган эди. Ойбекнинг ушбу шеъридаги ҳар бир сатрда ҳам ана шу «тўқ гўзаллик»ни кўрамиз; негаки, Ўзбекистондек ўлканинг тупроғида олтиннинг гуллаши, қишларида баҳорнинг шивирлаши, уни сал кўрмаганда қуёшнинг соғиниши тўғрисидаги ойбекона нафис ифодалар бағрида ҳаёт ва ҳақиқат бор. Ойбек ана шу ҳаёт ҳақиқатини ифодалашда устоз шоирларнинг адабий анъаналари ва бадиий тажрибаларидан ўринли фойдаланди.

Ойбек илҳомининг бу ажиб гули ҳозир ҳам ўзининг ҳаётбахш тароватини таратиб турибди.

Наим КАРИМОВ,
филология фанлари доктори

Sport maydonchasi

ЗЎРЛАР ЎЗИМИЗДАН ЧИҚДИ

Пойтахтимизнинг «Динамо» спорт саройида самбо бўйича халқаро мусобақа бўлиб ўтди. Гарчи мусобақада республикамизнинг кучли спортчиларидан ташқари бир қанча чет эллик полвонлар қатнашган бўлсада, кураш асосан Тошкент ва Самарқанд шаҳри вакиллари орасида кечди. Охир оқибатда ҳам 1-ўрин тошкентлик, 2-ўрин самарқандлик самбочиларга насиб этди.

ЖОН ЧЕКМАСАНГ...

Канадада ниҳоясига етган хоккей бўйича ёшлар ўртасидаги жаҳон чемпионати муросасиз курашларга бой бўлди. Айниқса, финал баҳсининг қўшимча вақтидагина майдон эгаларини 3:2 ҳисобида мағлуб этиб, зафар нашидасини суришлари учун россияликлар анча-мунча тер тўкишларига тўғри келди.

ОСИЁ ЮЛДУЗИ

Осиё қитъасининг 1998 йилги энг яхши футболчиси дея Япония терма жамоаси ва Италиянинг «Перуджа» жамоаси ҳужумчиси Хидетоши Наката топилди. Бу ёш (21 ёш) футболчининг маҳоратига баҳо беришаётган мутахассислар келажакда уни фақат қитъадагина эмас, балки жаҳон футболи юлдузлари сафида кўришларига ишонч билдиришди.

ХАБАР БЕРИШЛАРИЧА...

Футбол бўйича Осиё кубок эгалари баҳсининг «Пахтакор» (Ўзбекистон) ва «Ал-Идтиҳод» (Саудия Арабистони) жамоалари беллашуви мухлислар томонидан интизорлик билан кутиляпти. Аммо турли сабабларга кўра ОФК мусобақа вақтини янада орқароққа суриб, 12-21 февраль кунларига белгилади.

АНТИҚА МАСХАРАБОЗ

Испания футболида голдан кейинги хурсандчилик ҳолатлари учун ҳам махсус мукофот жорий қилинибди. Ажойиб голлари билангина эмас, шу дақиқалардаги ҳаяжонини ажойиб тарзда нишонлаб, мухлисларни хушнуд этган «Овьедо» ўйинчиси парагвайлик Дели Валдес «Энг антиқа масхарабозлик» мукофотининг дастлабки совриндори бўлди.

Ta`limdagi ayollar

САВОБГА БОТГАН ОПА

Болаларни олқаш одатимиз. Уларнинг тўрт мучаси соғ-саломат дунёга келишини Оллоҳдан тилаймиз. Мабодо гўдак ақли заиф, кўзи ожиз, қулоғи кар ёки туғма ногирон бўлиб яралса-чи?!

Афсуски бундай ҳоллар бор...

Рихсинисо Шомаҳмудованинг фикру зикри шунда. Модомики, фарзанд нуқсонли бўлиб туғилар экан, унинг айби нима?

Дефектология соҳаси бундай БОЛАЛИКни ҳимоя қилади, қўллаб-қувватлайди... 35 йилдирки шу соҳанинг «ичида» юрган Рихсинисо опанинг хаёлини бугун нималар банд этди экан?

Опа ҳамон ташвишда... Нуқсонли бўлиб, туғилган болаларнинг жавдираган кўзлари қаршисида ўзини қандайдир бурчлимиз, юклими сезгандек бўлаверади. Қўлидан келгани - уларнинг таълимини уюштиришга ҳисса қўшиш бўлди. У ўқув режалари, дастур ва дарсликлар яратишга бош қўшди. «Истиқболли дефектология» дастури, жисмоний ва ақлий ривожланишида нуқсони бўлган болаларни махсус ўқитиш ва тарбиялаш дастури, 20 дан зиёд илмий-методик ишлар – Рихсинисо опанинг изланишлари, уринишлари маҳсули...

Куррайи замин чексиз. Давлатлар, урф-одатлар ва одамлар ҳам кўп. Рихсинисо опа жаҳонгашта. У ЮНЕСКОнинг Австрияда чақирилган халқаро семинари иштирокчиси. «Мерси Прожект» деб номланган Ўзбекистон-Англия фонди ташаббуси билан Буюк Британияга сафар... Ривожланган давлатлар тажрибасини ўрганиш, ўзимизнинг махсус таълим тизимида жорий қилиш...

Хуллас, Рихсинисо Шомаҳмудова ўз юрагига эзгу туйғуларни «кўмиб» яшаётган аёл. Гапираверсангиз, опанинг феъл-атворидаги ижобий хислатларни санаб адо қилолмайсиз. Бир аёл бўлса шунчалик бўлар-да!

Буларни иншо этмоқ нега лозим бўлиб қолди? Эртага опанинг туғилган куни. Мақтов ва сийловларимиз шу учун!

Зеро, минглаб қалби ўксиклар дардига малҳам бўлиб юрган аёлга бир оғиз ширин калом айтмоқ ҳам савобдир.

Соғ-омон бўлинг, Рихсинисо опа!

Ҳ.ТЎЙМАНОВА

ДИҚҚАТ, ТАНЛОВ!

ЭЛ - ЮРТ ОСОЙИШТАЛИГИ ҲИМОЯСИДА

Ҳурматли муштарийлар, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва ИИВнинг Бирлашган таҳририяти ички ишлар идоралари ходимларининг хизмат фаолиятларини тулақонли ёритиш, ютуқларни тарғиб қилиш, уларнинг обру-эътиборини ошириш ва халқ билан алоқасини мустаҳкамлаш, ходимларнинг маънавий дунёсини, уларнинг хизмат бурчига содиқлигини, олий мақсадлар йўлида фидойилик кўрсатишга тайёрлигини матбуот саҳифаларида ёритиб бориш мақсадида энг яхши ҳикоя, шеър, очерк, сурат жанрлари бўйича «Эл-юрт осойишталиги ҳимоясида» танловини эълон қилади.

Танловга жиноятчиликка қарши кураш, унинг олдини олиш, фуқароларнинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш йўлида жасорат, мардлик, фидойилик ва садоқат намуналарини кўрсатаётган ички ишлар идоралари ходимлари ҳақида ҳикоя қилувчи бадиий асарлар тақдим этилиши кўзда тутилган.

Танловда ҳикоя, шеър, очерк, сурат жанрлари бўйича ғолиб деб топилганлар учун мукофотлар ҳар бир жанр бўйича алоҳида танлов ўтказилаётган пайтдаги Ўзбекистон Республикасида ўрнатилган энг кам миқдордаги ойлик маошининг қуйидагича миқдорида белгиланади:

Биринчи мукофот – 20 (йигирма) баравари миқдорида
Иккинчи мукофот – 15 (ўн беш) баравари миқдорида
Учинчи мукофот – 10 (ўн) баравари миқдорида

Танловга юборилаётган асарлар ёзув машинкасида уч интервалда кўчирилган бўлиши шарт. Қўлёзмалар қабул қилинмайди. Танлов йил охирида якунланади.

Танловга юборилаётган асарлар Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Бирлашган таҳририятининг «Постда», «На посту» газеталари, «Qalqon», «Шит» журналларида «Эл-юрт осойишталиги ҳимоясида» рукни остида бериб борилади.

Манзилимиз: 700029. Тошкент шаҳар, Юнус Ражабий кўчаси, 1-уй, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар Вазирлиги Бирлашган таҳририяти. Тел: 139-70-40, 139-77-23.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги

Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти докторантурага (13.00.02) - физика, математика, информатика, меҳнат, тарих каби фанларни ўқитиш назарияси ва методикаси бўйича

ҚАБУЛ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

Ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда докторантурада ўқиш учун 40 ёшгача бўлган фан номзоди қабул қилинади.

Докторантурага кирувчи шахслар қуйидаги ҳужжатларни топширадилар:

1. Директор номига ариза.

2. Ходимларни ҳисобга олиш варақаси (расм билан) ва таржимаи ҳол.

3. Докторлик диссертациясининг кенгайтирилган режаси ва тадқиқот мавзуи бўйича илмий маъруза.

4. Матбуотда эълон қилинган илмий ишлар, ихтиролар ва илмий-тадқиқот ишлари бўйича ҳисоботлар рўйхати (форма бўйича).

5. Иш жойидан тавсиянома.
Ҳужжатлар эълон чиққанидан сўнг 15 кун давомида қабул қилинади.

Манзилимиз: 700003, Тошкент шаҳри, Олмазор кўчаси, 174-уй. ЎзПФИТИ, телефон: 45-56-59.

Тошкент шаҳридаги
«Ariana qo'shuv»
хусусий фирмаси
ТУГАТИЛАДИ.
Даъволар эълон чиққан кундан бошлаб 2 ой давомида қабул қилинади.

Металл эшиклар, панжаралар, тўсиқлар, гараж, дарвоза, сейфлар ва бошқа металл конструкцияларини тайёрлаймиз ва ўрнатамиз.

Юқори сифат кафолатланади.

Тўлов шакли – турлича.

Металлопрокат ва қуруқ ёғоч сотиб оламиз.

Манзил: Усмон Носир кўчаси, 75^-уй.
Телефонлар: 53-08-88; 53-69-09; 191-03-27; 191-30-95; 78-38-22.

Xullas...

ПОЧТА МИНИАТЮРАЛАРИДАН... ПАРИЖГА

Екатеринбургдаги мактаблардан бирининг ўқувчиси Сония Кондрашкинага қойил қолмай иложингиз йўқ! 12 яшар бу қиз Россиянинг 1999 йилги почта маркасига сюжет ўйлаб топиш ва уни чизишда ғолиб чиқди!

«Россия XXI асрда» деб номланган ёш рассомлар танловига ўз миниатюрасини юборган Сония биринчи ўринни оламан деб ўйламаган ҳам эди-да... Ота-онасининг архитекторлиги афтидан, қизларига ҳам «юққан». Аммо барибир бундай бахт камдан-кам болаларга насиб қилади.

Сония қандай соврин олди, дерсиз. Париж «Диснейленд»ига саёҳат. Ҳадемай қизчага ота-онаси «Сафаринг бехатар бўлсин!» деб қолишади.

ЎЗГАРУВЧАН ХАРАКТЕР

Янги йил арафасида телеграфга кирган жувон махсус варақани олиб, нималарнидир ёзди. Ёқмади шекилли, иккинчи варақани олиб ўйланиб, турди-турди-да, жумлага нуқта қўйиб, қоғозни нари сурди. Учинчи варақа ҳам «қуруқ» қолмади.

Қизиғи шундаки, у ёзган телеграммаларнинг биттасини эмас, учаласини ҳам кўрсатилган манзилга жўнатишини сўраб, телеграфчига мурожаат қилди. Биринчисидаги ёзув: «Ҳаммаси тамом, сизни бошқа кўришни хоҳламайман»! Иккинчисидаги жумла: «Мени кўришга ва менга хат ёзишга асло ҳаракат қилма!» Сўнггисидаги хитоб: «Поезд билан тезда етиб кел! Янги йилни бирга кутамиз!»

Аёл характерининг ўзгарувчанлигини қаранг!

ЧИДАЙ ОЛИШМАДИ

Беш нафар даниялик - уч эркак ва икки аёл Карребайкманд портидаги улкан қозиқларда 135 соат ўтиришиб, рекорд ўрнатишди. Ғолиблар 20 минг крон мукофот олишди. Улар уйқу, чарчоқ ва об-ҳаво инжиқликларини ҳам енгишиб, Гиннеснинг рекордлар китобига киришди.

Айтганча, иштирокчиларнинг 12 нафари шартларни бажаришга сабр-тоқатлари етмай, ухлаб қолиб, сувга йиқилиб тушишди. Айримлари эса ўз хоҳишларига кўра ўйиндан чиқишди.

ana shunaqa gaplar...

Сергели туманидаги 28-ўрта мактаб томонидан Усмонова Написа Абдусаттаровна номига берилган 395003 рақамли ўрта маълумот тўғрисидаги аттестат йўқолганлиги сабабли
БЕКОР ҚИЛИНАДИ.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Республика Таълим маркази «Информатика ва ахборот банки» бўлими бошлиғи муовини М. Маҳкамовга отаси
РИХСИВОЙ ота
вафоти муносабати билан таъзия изҳор этади.

Ma'rifat

ТАЪСИС ЭТУВЧИЛАР:
Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси.

Бош муҳаррир
Ҳалим САИДОВ

Таҳрир ҳайъати: Жуманазар БЕКНАЗАРОВ, Икром БЎРИБОЕВ (масъул котиб), Шукур ЖОНБОЕВ, Гулчеҳра ПАРПИЕВА, Нўъмонжон РАҲИМЖОНОВ, Абдусамат РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Йўлдош САИДЖОНОВ, Саъдулла ҲАКИМОВ, Ўткир ҲОШИМОВ

Рақам ва далиллар ҳаққонийлиги учун мақолалар муаллифлари масъулдирлар. Фойдаланилмаган мақолаларга жавоб қайтарилмайди. «Маърифат»дан материалларни кўчириб босиш таҳририят рухсати билан амалга оширилиши шарт.

МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси,32.
ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб— 136-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими—136-55-58.

Газетани IBM компьютерида Абдирасул НАРМАНОВ саҳифалади.
Навбатчилар: Нурлан УСМОНОВ, Норали ОЧИЛОВ

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 20.
ИНДЕКС: 149, 150. Г-029. Тиражи 53.629. Г. 1 2 3 4 5 6 Ҳажми 2 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А-2. «Шарқ» нашриёт матбаа концерни босмахонаси. Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси 41-уй

Босишга топшириш вақти -20.00.
Топширилди-20.00.